๏ มาตรา ๙๐ ถ้าเจ้าชีวิตรเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมเสด็จออก ประทับณพระแท่นที่พระราชโรงฤๅที่พระราชมณเฑียร ฤๅนิเวศน์สถาน วิมานพระที่นั่งอาศน์ ฤๅนิเวศน์โอกาศข้างในข้างนอกที่ใด ๆ ก็ดี ถ้าเสด็จยังมิได้ทรงพระราชดำเนินออกก็ดี ถ้าถึงเวลาแล้ว อนุญาตให้ข้าหลวงผู้ใหญ่ผู้น้อยทุกกรมทุกกระทรวงเข้าไปเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทในพระที่นั่งประทับแรม แล้วข้าหลวงมณเฑียรบาลห้ามปรามบรรดาข้าราชการที่เข้ามาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ให้นั่งตามตำแหน่งยันดาศักดิผู้ใหญ่ผู้น้อยสูงต่ำน่าหลังซ้ายขวา แล้วให้กราบถวายบังคม ๓ หน เสร็จแล้วนั่งหมอบอยู่คอยรับพระราชโองการ ฤๅพระราชบัณฑูร พระเสาวนีบัณฑูร ถ้าข้าราชการใดนั่งเฝ้าไม่ถูกตำแหน่งศักดิ ให้เอาบ่วงผ้าคล้องคอฉุดลงมาจากที่แล้ว ให้เสียค่าบ่วงคล้องคอเปนเงิน ๖ บาท ภายหลังจึงเข้าเฝ้าได้ต่อไปตามเคย ฯ

๏ มาตรา ๙๑ ถ้าข้าราชการไปประชุมกันพร้อมในท้องพระโรง ให้ข้าหลวงพระราชมณเฑียรบาลห้ามปรามมิให้ข้าราชการเจรจาล้อเลียนกันที่มิได้เปนประโยชน์ต่อน่าพระที่นั่ง ถ้ามีกิจราชการ ซึ่งเปนการที่ไม่ควรจะกราบบังคมทูลนั้น ฤๅได้ปฤกษาเห็นพร้อมกันแล้ว จึงให้เอาเนื้อความนั้นขึ้นกราบบังคมทูล ในเวลาทันใดนั้นอย่าให้ช้า ถ้าเจรจากันเปนการที่ล้อเลียน มิได้เปนกิจราชการ ให้ต้องโทษโดยพระราชกฤษฎีกาท่านบัญญัติไว้ ฯ

๏ มาตรา ๙๒ ถ้าข้าราชการใด ๆ มียันดาศักดิถึง ๑๐๐๐๐ ฤๅมียันดาศักดินา ๕๐๐๑ เจรจากันเปนการล้อเลียนอยู่ในน่าพระที่นั่ง

ถ้าเจรจาในครั้งแรกให้ห้ามปรามอย่าให้เจรจาต่อไป ถ้ามิได้เชื่อฟัง ให้เอาบ่วงผ้าคล้องคอฉุดออกเสียจากที่ แล้วให้เสียค่าบ่วงโดยพระราชกฤษฎีกา

ถ้ายังมิได้เข็ดหลาบในครั้งที่ ๒ ให้ภาคทัณฑ์ไว้ คือให้แนะนำสั่งสอนห้ามปรามเสียก่อน ถ้ามิได้เชื่อฟังคำสั่งสอน ให้จับแขนฉุดออกไปเสียให้พ้น แล้วห้ามเฝ้า ๓ วัน ถ้ามิเข็ดหลาบถึง ๓ ครั้ง ให้เอาตัวมันไปขังไว้ ๓ วัน แลให้ปรับเปนสเม็ดตามยันดาศักดิ ฯ

๑ มาตรา ๙๓ ถ้าข้าราชการผู้ใดมียันดาศักดินา ๔๐๐๐ ฤๅมียันดาศักดินา ๑๐๐๐ เจรจาล้อเลียนกันเล่น (น่าพระที่นั่ง) ในครั้ง ๑ ให้ห้ามปรามแนะนำสั่งสอนให้รู้ตัวไว้ ถ้ามิได้เชื่อฟังคำแนะนำสั่งสอน ให้เอาบ่วงผ้าคล้องคอฉุดออกไปเสีย ถ้าเจรจาล้อเลียนกันเล่นถึง ๒ ครั้ง ให้ภาคทัณฑ์ไว้คือด่าว่าสั่งสอน ถ้ามันมิได้เชื่อฟังคำ ให้เอาบ่วงผ้าคล้องคอฉุดออกไปเสีย แล้วห้ามไม่ให้มันเข้าเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ๖ วัน ถ้าเจรจาล้อเลียนกันเล่นถึง ๓ ครั้ง ให้เอาบ่วงผ้าคล้องคอฉุดเอาตัวมันออกไป แล้วเอามันไปขังไว้มีกำหนด ๗ วัน แลทั้งให้ปรับเปนสเม็ดโดยยันดาศักดิอธิบดีเรือนหลวงด้วย ฯ

๑ มาตรา ๙๔ ถ้าผู้ใดเปนข้าราชการแต่ยังไม่มียศยันดาศักดิ เปนแต่พนักงานชั้นต่ำ ถ้าเจรจาล้อเลียนกันเล่น น่าพระที่นั่งครั้งที่ ๑ ให้ว่ากล่าวแนะนำสั่งสอนให้รู้กฎข้อบังคับบัญญัติห้ามปราม ถ้ามิได้เชื่อฟังคำสั่งสอน ให้เอาบ่วงคล้องคอฉุดออกเสีย ถ้าเจรจาล้อเลียนกันเล่นครั้งที่ ๒ ให้ฉุดแขนมันเอาไปลงพระราชอาญาโบย ๑๕ ขวับ

ถ้าเจรจาล้อเลียนกันเล่นครั้งที่ ๓ ให้ลงพระราชอาญาโบย ๒๕ ขวับ แล้วให้ปรับเปนละเมิดโดยขันดาศักดิเรือนหลวง แลห้ามมิให้เข้าเฝ้าเลย ฯ

๏ มาตรา ๙๕ ข้าราชการบรรดาที่มีตำแหน่งขึ้นเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ให้นั่งหมอบคอยฟังพระสุรสิหนาท ทรงประกาศโดยราชการ ถ้าผู้ใดผินหน้าหลบเลี่ยงลักสกิดกัน ฤๅกระซิบกระซาบกันประการใด ๆ ให้พระองค์มีความสงไสยสนเท่ห์ในพระราชหฤไทย ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรมันเสีย ถ้าทรงพระเมตตาโปรดมิให้ประหารชีวิตร ให้ลงพระราชอาญาโบย ๕๐ ขวับ แล้วเอาตัวไปขังไว้มีกำหนด ๑ เดือน ฯ

๏ มาตรา ๙๖ ถ้าผู้ใดยื้อแย่งรางวัลต่อน่าพระที่นั่ง แล้วฉวยแย่งเอาไปตกลงเรี่ยรายขจัดขจายแตกหักหายไปก็ดี ฤๅลอบลักเอาไปซุกซ่อนไว้ก็ดี พิจารณาเปนสัตย์ ให้ต้องโทษ ๓ สถาน คือสถาน ๑ ให้ตัดนิ้วมือเสีย อีกสถาน ๑ ให้ลงพระราชอาญาโบย ๒๕ ขวับ อีกสถาน ๑ ให้ปรับทวีคูณ ฯ

๏ มาตรา ๙๗ ถ้าเจ้าชีวิตรเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมทรงตั้งผู้ใดให้มีนามอย่างใด ๆ เก่าฤๅใหม่ก็ดี ให้ข้าหลวงมณเฑียรบาลบอกกล่าวให้ข้าราชการทั้งข้างในข้างนอกให้รู้เห็นทั่วถึงกันภายใน ๓ เดือนลงมา ถ้าผู้ใดเรียกนามไม่ถูกต้อง ฤๅแกล้งโดยไม่พอใจจะเรียกนามนั้นก็ดี พิจารณาเปนสัตย์ ถ้าจำมิได้ฤๅไม่รู้จักเรียกตามความโง่เขลาโดยเดา ผิดพลั้งครั้ง ๑ ให้ภาคทัณฑ์โทษไว้ แล้วให้

บังคับบัญชาให้หัดเรียนเรียกให้ถูก ถ้ามันแกล้งมันไม่พอใจจะเรียก ทำเปนคนไม่รู้ไม่เข้าใจ ให้ลงพระราชอาญาปรับมันเปนลเมิด ตามขันตาศักดิสูงฤๅต่ำโดยพระอัยการ ๚

๏ มาตรา ๘๘ ถ้าพระบรมวงษานุวงษ์พูดจาปราไสยั่วเย้าทรงพระสรวลเล่นปล้ำปลุกกันอยู่ในพระที่นั่ง ต้องในระวางโทษ ให้ลงพระราชอาญาโบย ๓๐ ขวับ ถ้าทรงพระเมตตาโปรดมิให้โบย ให้ปรับเปนลเมิดพระราชอาญา ถ้าพูดจาปราไสยั่วเย้าทรงพระสรวลเล่นปล้ำปลุกกันเหนือพระราชโรง พระองค์ยังไม่ทันจะเสด็จออก ให้ลงพระราชอาญาโบยด้วยลวดหนัง ๑๕ ขวับ ถ้าทรงพระเมตตาโปรดมิให้ลงพระราชอาญาโบย ให้ปรับเปนลเมิดตามขันตาศักดิ ลดค่ากลาง ๚

๏ มาตรา ๘๙ ถ้าผู้ใดวิวาทเทลาะเถียงด่ากันอยู่ที่พระลานข้างในต้องโทษลเมิดว่ามันไม่กลัวเกรงพระราชอาญา ท่านให้โบยมันด้วยหวาย ๒๕ ขวับ ถ้าได้ยินถึงพระกรรณของพระองค์เอง ท่านว่ามันไม่เกรงกลัวพระราชอาญา ยังอาจเทลาะวิวาทเถียงด่ากัน ในพระราชโรง ให้ลงพระราชอาญาโบย ๕๐ ขวับ ถ้ามันด่ากันอยู่ในพระลานให้ลงพระราชอาญาโบย ๕๐ ขวับ ถ้ามันด่าแช่งกันเหนือพระราชโรง ให้ลงพระราชอาญาโบย ๑๐๐ ขวับ แล้วปรับผู้ก่อเหตุการเปนลเมิดตามขันตาศักดิเปนพินัยหลวงแล้วจึ่ง พิพากษาคดีเด็ดขาดให้หมดความสงไสย ๚

๑ มาตรา ๑๐๐ ถ้าผู้ใดวิวาทกันในที่พระราชวังฤๅที่พระลานข้างในก็ดี ฤๅตำหนักเสด็จทรงประทับแรมก็ดี ถ้าผู้ใดเก่งมีกำลังเรี่ยวแรงมาก ถึงชกต่อยทุบตีกันด้วยมือฤๅเท้าก็ดี ท่านให้ลงพระราชอาญาไขย ๕๐ ขวับ แล้วเอาตัวไปขังไว้มีกำหนด ๓ วัน ถ้าเตะถีบเขาด้วยเท้าแต่มิได้ถูกก็ดี ให้ลงพระราชอาญาตัดนิ้วเท้าครั้ง ๑ ถ้ามันเอามือตบตีเขาแต่ไม่ถูก ให้ลงพระราชอาญาตัดนิ้วมือมันเสีย ถ้าชกต่อยเขาถูก ให้ลงพระราชอาญาตัดแขนมันเสียทั้ง ๒ ข้าง ส่วนปรับนั้นให้ปรับตามพระราชกฤษฎีกา ฯ

๑ มาตรา ๑๐๑ ถ้าผู้ใดวิวาทกันที่พระลานข้างในก็ดี ฤๅที่พระราชโรงก็ดี แล้วฝ่ายหนึ่งจับเอาเครื่องสรรพสาตราวุธพุ่งไปฤๅยิงแทงฟันตีเขาแต่ยังเอินไม่ถูกตัวเขา ท่านให้ลงพระราชอาญา ให้ตัดนิ้วมือเสียทั้ง ๑๐ นิ้ว ทั้งให้ไขยทั้งปรับตามพระราชกฤษฎีกา ถ้าตีฟันแทงยิงเขาถูกมีแผลบาดเจ็บ ให้ลงพระราชอาญาปรับตามบาดแผลโดยพระราชกฤษฎีกาท่านตั้งบัญญัติไว้ให้เอา ๒ คูณ ฯ

๑ มาตรา ๑๐๒ ถ้าผู้ใดทนงองอาจไม่เกรงกลัวพระราชอาญามันเดินข้ามพนักพระแท่นพระยี่ภู่ ที่ตำหนักเคยทรงประทับสำราญ ฤๅพระแท่นที่บรรธมมันไปหลับนอนฤๅเดินเหยียบย่ำก็ดี ฤๅเหยียบย่ำที่ตั้งเครื่องสำหรับทรงสำหรับเสวยก็ดี ในเวลาที่ไปนอนเวรรักษาการมันปูที่หลับนอนเหนือพระแท่นบนปราสาทราชฐานพิมานมณเฑียรข้างในข้างนอกก็ดี ถ้าปูนอนในสถานที่บรรธมทำหยิ่งอวดอ้างยกเนื้อยกตัว

ให้เทียมเสมอท่านที่เปนเจ้านาย ฤๅพระยามหากระษัตริย์ พิพากษาโดยสัตย์ ให้ลงพระราชอาญาตัดแขนตัดเท้ามันเสีย ถ้าทรงพระเมตตาโปรดให้ลดหย่อนผ่อนโทษมิให้ลงพระราชอาญาตัดแขนตัดเท้านั้น ถ้าชายก็ดี หญิงก็ดี ให้เอาเงินมาไถ่โทษ ถ้าจะลงพระราชอาญาด้วยลวดหนังเพียง ๕๐ ฤๅ ๒๕ ขวัย ฤๅปรับเปนลเมิดพระราชอาญา ๆ

๏ มาตรา ๑๐๓ ถ้าผู้ใดเข้าออกไปมามิได้เข้าออกตามประตูมันเข้าออกตามช่องพระแกล ฤๅปีนกำแพงรั้ววังเข้าออกในเวลาค่ำคืนฤๅกลางวันก็ดี มันยังอาจขุกรุกเจาะทำลายกำแพงพระราชวังเข้าออกไปมาก็ดี มันกระทุ้งถีบผลักให้ตกหล่นลงมาพอเปนช่องสำหรับเข้าออกไปมาได้ก็ดี ถ้ามันด่าว่าเตะถีบแทงฟันนายประตูทวารก็ดี ท่านว่ามันต้องโทษ ๓ สถาน ๆ ๑ ปีนตามช่องพระแกลกำแพงพระราชวังชั้นนอกให้ลงพระราชอาญาตัดเท้าเสีย อิกสถาน ๑ มันถีบผลักทำลายวังกำแพงประตูขึ้นไปชั้นในนั้น ท่านให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรมันเสีย อิกสถาน ๑ ยังอาจขุกรุกเจาะรื้อกำแพงวังประตูพระราชวังนั้นให้ลงพระราชอาญาตัดแขนมันเสีย ๆ

๏ มาตรา ๑๐๔ ถ้าจวนถึงเวลาแล้วนายทวารจะปิดทวารประตูพระราชวัง ถ้ามันมิได้ให้นายทวารเปิด มันไปเปิดเองเข้าออกตามอำเภอใจของมันเอง ท่านว่ามันแกล้งมิให้นายทวารพิจารณาดูการดีฤๅชั่ว อย่าให้ล่วงรู้เนื้อความสัตย์จริง ท่านให้ลงพระราชอาญา ๒๐ ขวัย ๆ

๏ มาตรา ๑๐๕ ถ้าผู้ถือเครื่องสรรพสาตราอาวุธฤๅไม้ตะพดฤๅไม้ตะบองเข้าไปในพระราชวัง ให้นายทวารห้ามปรามซักถามให้รู้เนื้อความว่าร้ายฤๅดี ถ้าเปนการที่ไม่ควรจะถือซึ่งเครื่องสรรพสาตราอาวุธ แล้วถือเอาอาวุธเข้าไปเองโดยอำเภอใจของมัน ท่านว่ามันมีโทษเสมอด้วยราชศัตรู ให้ลงพระราชอาญาตัดแขนมันเสีย ถ้านายทวารอนุญาตให้ถือเครื่องสรรพสาตราอาวุธเข้าไปในพระราชวัง ท่านให้ลงพระราชอาญาโบยเจ้าพนักงานรักษาพระทวารนั้น ๕๐ ขวับ แล้วเอาตัวเข้าเปนพลสำหรับกระทำการหนัก อย่าเอามันไว้เปนนายรักษาพระทวารต่อไปเลย ฯ

๏ มาตรา ๑๐๖ อัยการสำหรับดูแลเสด็จเจ้านายทุกพระองค์ฤๅข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง เวลาเข้าเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ถ้าขี่พาหนะอย่างใด ๆ ไปถึงที่พระลานข้างพระทวาร ให้ลงจากพาหนะนั้น ถ้าไม่ลงขับขี่ทั้งพาหนะนั้นเข้าไปในพระราชวัง นายทวารห้ามปรามมิได้เชื่อฟัง ท่านให้ลงพระราชอาญา ๕๐ ขวับ ถ้าทรงพระเมตตาโปรดมิให้ลงพระราชอาญา ให้ปรับเปนลเมิดตามขันตาศักดิ เอา ๒ คูณ ถ้านายพระทวารมิได้ห้ามปราม ให้ลงพระราชอาญาโบย ๓๐ ขวับ ถ้าได้รับบำเหน็จรางวัล เสด็จทรงพระเมตตาโปรดให้ขึ้นวอฤๅพาหนะกั้นพระกลดฤๅร่มฤๅหมวกพระมาลาเข้าไปนั้นหาโทษมิได้เลย ฯ

๏ มาตรา ๑๐๗ ส่วนลักษณที่กั้นพระกลดเข้าไปในพระราชวังนั้น ถ้าในกาลสมัยเวลามีฝนตก ถึงกำหนดที่จะเข้ารับราชการ ในเวลาสมัยวันใดรับสั่งให้หาตัวเข้ามา ถือกางของตัวเองเข้ามาได้ไม่มีโทษ

เลย ถ้าให้คนถือกางกั้นให้ ท่านว่าต้องโทษละเมิดพระราชอาญา ให้ปรับตามขันตาศักดิสูงฤๅต่ำ ฯ

๑ มาตรา ๑๐๘ ส่วนพระราชกำหนดพระราชกฤษฎีกาอัยการทหารเรือที่เอาเรื่องเข้าไปเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ถ้าเสด็จออกประทับตำหนักพลับพลาใดจวนที่จะถึงแต่ยังห่างประมาณ ๕ เส้นให้ลดพระกลดฤๅร่มฤๅหมวกลงเสีย ถ้าพระองค์มิได้เสด็จออก แต่ข้าบำเรอทูลลอองธุลีพระบาทฝ่ายในออก กำหนดประมาณ ๓ เส้นให้ลดร่มลงฤๅถอดหมวกออก ถ้าพระองค์มิได้เสด็จออก ฤๅข้าทูลลอองฝ่ายในมิได้ออก ส่วนตำหนักพลับพลาใดที่เจ้าพนักงานจัดการตั้งพระแท่นคอยรับเสด็จอยู่นั้น ให้มีจำนวนห่างประมาณ ๑ เส้น ให้ลดพระกลดร่มหมวกลงฤๅถอดหมวกออก ถ้ากางกั้นสวมหมวกขึ้นเข้าไป ท่านว่ามันเกินเลยพระราชกำหนดที่ทรงบัญญัติไว้นั้นก็ดี ฤๅกางร่มสวมหมวกแจวเรือถ่อเรือผ่านน่าพระที่นั่งก็ดี ผ่านน่าพระแท่นตำหนักพลับพลา ผ่านน่าพระลานพระทวารฤๅท้องพระราชโรงก็ดี ท่านว่ามันต้องโทษละเมิดใน ๓ สถาน ๆ ๑ ให้ลงพระราชอาญาโบยด้วยลวดหนัง ๕๐ ขวับ อีกสถาน ๑ ให้ปรับโดยขันตาศักดิ อีกสถาน ๑ ให้ภาคทัณฑ์โทษไว้ครั้งหนึ่ง ถ้ามันไม่รู้กฎหมายฤๅข้อบังคับ ฤๅเจ้าพนักงานมิได้ห้ามปราม อย่าให้มันมีโทษเลย ถ้าเจ้าพนักงานห้ามปรามแล้วมันไม่เชื่อฟัง ให้ลงพระราชอาญาโบยตั้งแต่ ๕ ขวับขึ้นไปถึง ๑๕ ขวับโดยบทพระอัยการ ฯ

๏ มาตรา ๑๐๙ ถ้าพระองค์เสด็จออกประทับตำหนักสำหรับพระแม่นางพระนางฤๅตำหนักเจ้าจอมใด ๆ ก็ดี ให้นายร้อยนายคายห้ามปรามเรือข้าราชการ ฤๅเรืออาณาประชาราษฎรที่จะล่องไปมา ถ้าจวนถึงตำหนักพลับพลาให้ลดร่มลงฤๅถอดหมวกออก พากันนั่งลงแจวเรือไปกว่าจะพ้นน่าพระที่นั่ง ถ้านายร้อยนายคายมิได้ห้ามปราม ท่านให้ลงพระราชอาญาโบยคนละ ๑๕ ขวับ ถ้านายร้อยนายคายห้ามปรามแล้วมันมิได้เชื่อฟัง ท่านให้ทำโทษริบเอาร่มฤๅแจวพายของมันเข้าเปนพระราชทรัพย์ของหลวงโดยพระอัยการ ฯ

๏ มาตรา ๑๑๐ ถ้าพระราชวงษานุวงษ์ ฤๅข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง เวลาขึ้นเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทมีความเกรงกลัวพระบารมี ไปถึงน่าพระลานมีกำหนด ๑ เส้นจะเข้าพระทวารชั้นนอก ให้ลงจากยานพาหนะแล้วลดร่มถอดหมวกออกจากศีศะ ถ้าเสด็จออกณพระที่นั่งจันทรพิศาลพลับพลาจวนจะถึง แต่ยังห่างประมาณ ๕ เส้นให้ลดรุ่มถอดหมวกออก ถ้าพระองค์มิได้เสด็จออก แต่ข้าบำเรอทูลลอองธุลีพระบาทฝ่ายในออกให้มีกำหนดห่างประมาณ ๓ เส้น ให้ลดร่มลงฤๅถอดหมวกออกจากศีศะ ถ้าขึ้นยานพาหนะฤๅใส่หมวกโพกศีศะเดินผ่านน่าพระที่นั่งเผลอเลยไปให้เกินกว่าพระราชกำหนดบทพระอัยการบัญญัติไว้นั้น ถ้าข้าราชการต้องโทษ ๓ สถาน ๆ ๑ คือให้ลงพระราชอาญาโบยด้วยลวดหนัง ๕๐ ขวับ อีกสถาน ๑ ให้ปรับตามขันตาศักดินา อีกสถาน ๑ ให้ภาคทัณฑ์โทษไว้ ถ้าราษฎรที่ไม่รู้กฎหมายข้อบังคับ นายร้อยนายคายมิได้ห้ามปราม ท่านว่าอย่าเอา

โทษแก่มันเลย ถ้านายร้อยนายดาบห้ามปรามแล้วมันไม่เชื่อฟัง ท่านให้ลงพระราชอาญาโบยมันตั้งแต่ ๕ ขวัยไปจนถึง ๑๕ ขวับ โดยพระอัยการท่านตั้งบัญญัติไว้ ๆ

๑ มาตรา ๑๑๑ ถ้าพระราชวงษานุวงษ์ตรวจตราห้ามปรามมิได้เชื่อฟัง กลับมาต่อว่าเถียงแซ่งด่าเจ้าพนักงานผู้รักษาการ ท่านว่าต้องโทษใน ๓ สถาน ๆ ๑ ให้ส่งตัวไปมหาดไทย สถาน ๑ ให้ส่งตัวไปให้อธิบดีศรีองครักษ์ สถาน ๑ ให้เอาตัวเข้าเปนพลหญ้าช้างหลวง ถ้าจะปรับไทยนั้นให้ปรับโดยพระราชกฤษฎีกาเดิม ถ้าถึงตบตีเจ้าพนักงาน ท่านให้ลงพระราชอาญา กับทั้งข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฤาอาณาประชาราษฎรทั่วไป ถ้าผู้ใดไม่มีความเกรงกลัวพระราชอาญา มิได้ปฏิบัติตามพระราชกำหนดนี้ ถ้ากางร่มใส่หมวกเอาผ้าโพกศีศะก็ดีฤากางกั้นสัปทนฤๅพระกลดก็ดี นุ่งผ้าลอยชายขึ้นยานพาหนะก็ดีแกล้งทำตามลำพังของตัวเอง มิได้เกรงกลัวพระราชอาญานายทวารนายร้อยนายดาบตำรวจ ท่านให้ลงพระราชอาญาโบย ๕๐ ขวับ แล้วให้ปรับตามยาตแผลเอา ๒ คูณ ถ้าทรงพระกรุณาโปรดมิให้ลงพระราชอาญาโบย ให้ปรับเปนลเมิดพระราชบัญญัติต่อไปก็ได้ ๆ

๑ มาตรา ๑๑๒ ถ้าโจรศัตรูผู้ร้ายฤๅมีสัตว์ร้ายทั้งปวง คนบ้าสุนักข์บ้าก็ดี มันเข้าไปถึงน่าพระราชโรงฤๅมันขึ้นไปบนพระราชโรงก็ดี มันทำให้พระองค์ตกพระราชหฤไทย ท่านให้ลงพระราชอาญาโบยตำรวจ ๕๐ ขวับแล้วให้ริบราชยาทว์ ส่วนนายพระทวารนั้นให้ลงพระราชอาญาควักลูกในตาออกเสียทั้ง ๒ ข้าง ถ้าพระองค์มิได้

เสด็จออก สัตว์ฤๅมนุษย์สุนักข์เปนบ้าก็ดี ศัตรูผู้ร้ายก็ดี มันขึ้นเหนือพระราชโรงพระราชมณเฑียรก็ดี ท่านว่ามันต้องโทษอาญาพระราชมณเฑียรให้ไพย ๕๐ ขวับ ส่วนตำรวจนั้นท่านให้ลงพระราชอาญาไพย ๓๐ ขวับ ส่วนนายพระทวารให้ไพย ๑๕ ขวับ ฯ

๏ มาตรา ๑๑๓ ถ้าผู้ใดคบคิดชักชวนกันเสพสุราสูบผิ่นกันชายาเมาในพระราชวังก็ดี ฤๅมันต้มสุราทำยาผิ่นในพระราชวังก็ดี มันร้องเรียกกันฤๅร้องรำให้มีเสียงโด่งดังเอิกเกริก ฤๅมันปล้ำปลุกต่างขับไล่กันในพระราชวังก็ดี ฤๅมันชักว่าวให้ขึ้นข้ามไปเหนือพระราชวังก็ดี ฤๅมันคบคิดกันเล่นเบี้ยโปถั่วกำตัดสรรพการพนันในพระราชวังก็ดี พิพากษาโดยสัตย์ ท่านว่ามันต้องโทษลเมิดพระราชบัญญัติให้ลงพระราชอาญาไพยด้วยลวดหนัง ๕๐ ขวับ ฯ

๏ มาตรา ๑๑๔ ถ้าผู้ใดยิงขว้างด้วยท่อนไม้ฤๅก้อนอิฐก้อนหินก้อนดินก็ดี ให้ข้ามไปเหนือปราสาทราชฐานวิมานมณเฑียรตำหนักเกยแก้ว ท้องพระโรง พระลานฤๅพระที่นั่งก็ดี ข้ามเหนือพระองค์ฤๅองค์อรรคมเหษีก็ดี พระราชบุตรีหญิงพระสนมกรมการฤๅอรรคเสนาบดีผู้มียันดาศักดิ พิพากษาโดยสัตย์ว่ามันต้องโทษใน ๓ สถาน ๆ ๑ ให้ตัดแขนมันเสีย อิกสถาน ๑ ให้ลงพระราชอาญาไพย ๓๐ ขวับ อิกสถาน ๑ ให้ปรับมันตามยันดาศักดิสูงต่ำ ฯ

๏ มาตรา ๑๑๕ ถ้าผู้ใดบังอาจหยิบโยนทิ้งสิ่งใด ๆ ไปถูกปราสาทราชฐานก็ดี ฤๅถูกพระแท่นทิพอาศน์ก็ดี ฤๅถูกพระองค์เสด็จก็ดี พระอรรคมเหษีพระราชบุตรีฤๅหญิงพระสนมกรมการ

ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยที่มีบันดาศักดิ พิพากษาโดยสัตย์ ท่านว่ามัน ต้องโทษใน ๔ สถาน ๆ ๑ ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรมันเสีย อิก สถาน ๑ ให้ตัดแขนมันเสีย อิกสถาน ๑ ให้โบยมันด้วยลวดหนัง ๕๐ ขวับ แล้วให้ปรับเปนลเมิดโดยบันดาศักดิ ฯ

๏ มาตรา ๑๑๖ ถ้าผู้ใดเปนอธิบดีสำหรับรักษายทพระอัยการ ฤๅพระราชอาญาทั้งปวง ให้ตั้งใจสุจริตประพฤติให้ปราศจากอคติธรรม ทั้ง ๔ ประการ ถ้าเห็นผู้ใดกระทำอุยาทว์ความผิดลเมิดเหนือพระ ราชกำหนดบทพระอัยการ ให้ว่ากล่าวตักเตือนบังคับบัญชาตราคดี นั้นให้เด็ดขาด มีสีหนาทเหมือนราชสีห์ ถ้าว่ากล่าวแนะนำสั่งสอนไป แล้วมิได้เชื่อฟัง ให้บังคับกระทำโดยอาญาหลวงที่ทรงบัญญัติไว้ทุก ประการ มิให้ลดหย่อนผ่อนโทษมันเลย ถ้ากระทำโดยอาญา มิได้ เพราะอำนาจอาญาของตัวน้อย จะบังคับบัญชาต่อไปมิได้ ให้นำขึ้นเสนอฟ้องร้องฤๅกราบทูล ถ้าผู้ใดรักษายทพระอัยการนั้น เห็นผู้ใดกระทำอุยาทว์ความผิดลเมิดบทพระอัยการ แล้วมิได้ห้าม ปรามบังคับบัญชาตราคดีเรื่องนั้นให้เด็ดขาด มันรับสินบนแล้วลดหย่อน ผ่อนเอาใจเห็นแก่หน้าบุคคล ควรกระทำโดยอำนาจกฎหมายแล้วมัน มิได้กระทำก็ดี ฤๅมันเห็นว่าอำนาจของตัวน้อยจะกระทำต่อไปมิได้ แล้วมันมิได้นำขึ้นเสนอฤๅฟ้องร้องกราบทูลต่อไป พิพากษาโดยสัตย์ ท่านว่าคนที่กระทำอุยาทว์ความผิดลเมิดในบทพระอัยการนั้น มีโทษ อย่างใด ให้ลงพระราชอาญาผู้รักษายทพระอัยการนั้น อย่าง เดียวกัน ฯ

๑ มาตรา ๑๑๗ ถ้าเจ้าชีวิตรเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม มีพระบรมราชโองการดำรัสโดยมีกิจราชการ ฤๅทรงบังคับบัญชาตราคดีเรื่องใดให้เปนประการใด หนักเบาตามพระราชกำหนดบทพระอัยการนั้นก็ดี ทรงบังคับเอาส่วยภาษีอากรไร่นาผิดจากความยุติธรรมเยี่ยงอย่างประเพณีโบราณมาก็ดี อรรคเสนาบดีข้าหลวงผู้ใหญ่ผู้น้อย ทำเพิกเฉยมิได้นำเอาเนื้อความนั้น ขึ้นกราบบังคมทูลคัดค้าน ถ้ามีกระแสพระบรมราชโองการรับสั่งไม่เห็นด้วยคำทูลคัดค้านเหล่านั้น แล้วมิได้ทำจดหมายเหตุข้อที่บังคมทูลคัดค้านไปทูลถวายพระอรรคมเหษี พระราชบุตร พระแม่นาง พระนาง นักนางฤๅเจ้าจอมใดๆ ที่ใกล้ชิดรู้อัธยาไศรยพระราชหฤไทย ให้เอาไปถวายในที่ระโหฐาน ถ้ามิได้ทรงโปรดประการใด แล้วมิได้ไปนิมนต์พระเดชพระคุณ พระมหาสังฆราชา ราชาคณะผู้ใหญ่ ให้เข้าไปถวายพระพรเตือนพระราชหฤไทยในที่อันสมควรนั้น พิพากษาโดยสัตย์ ท่านว่าข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงนั้นมองดูดายเจ้าชีวิตรเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม ให้เอาโทษแก่ข้าราชการเหล่านั้นเปนละเมิดตามขันตาศักดิโดยพระราชกฤษฎีกาบัญญัติไว้ทุกประการ ฯ

๑ มาตรา ๑๑๘ ถ้าเจ้าชีวิตรเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม มีพระบรมราชโองการบัญชาในกิจราชการให้เปนไปอย่างใดๆ ก็ดี บังคับบัญชาตราสินคดีอาณาประชาราษฎรก็ดี ให้เก็บส่วยภาษีอากรไร่นา แต่รับสั่งบังคับนั้นผิดมิได้ตามระเบียบอย่างประเพณีโบราณ ฤๅไม่มีความ

ยุติธรรม อย่าได้พากันไปบังคับเอาจากอาณาประชาราษฎรให้ได้ความเดือดร้อนรำคาญ เพราะได้กราบบังคมทูลเตือนพระราชหฤไทยทรงทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท พร้อมด้วยพระราชกำหนดแล้ว พระองค์มิได้เสด็จทรงพระเมตตาโปรดประพฤติผ่อนผันตามนั้น ต้องให้ข้าราชการทั้งปวงปฏิบัติตามเหตุนั้น มีคำเปรียบเทียบไว้ว่าพระสุรเสียงนั้น เหมือนเสียงฟ้าบนอากาศ พระมานะนั้นเหมือนเพ็ชร ถ้าข้าราชการผู้ใดมิได้ประพฤติตามเหตุที่ทรงลำดับมาแล้วนั้น ท่านว่าต้องโทษลเมิดให้ปรับตามบันดาศักดิโดยพระราชกฤษฎีกาบัญญัติไว้ทุกประการ ฯ

๏ มาตรา ๑๑๙ ถ้าข้าหลวงที่มียศบันดาศักดิตั้งแต่ ๑๐๐๐๐ ลงมาถึง ๒๐๐๐ เวลานั่งหมอบเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทอยู่น่าพระที่นั่ง ลอบลักไปสกิดกัน ท่านให้ลงพระราชอาญาตัดแขนเสีย ถ้าผินหน้าไปหากันแล้วพยักหน้ากระพริบตาให้กันท่านให้ลงพระราชอาญาคว้านในตาเสีย ถ้าผินหน้ามาพูดจากระซิบกระซาบกันก็ดี มองหน้ากันแล้วยิ้มแย้มกันก็ดี ท่านให้ลงพระราชอาญาผ่าปากมันเสีย ถ้ามีบันดาศักดินาตั้งแต่ ๕๐๐๐ ลงมา แล้วมันทำเช่นกล่าวแล้วมา ท่านว่ามันต้องโทษใน ๓ สถาน ฯ ๑ ให้ลงพระราชอาญาโบยด้วยลวดหนัง ๕๐ ขวับ อีกสถาน ๑ ให้ลงพระราชอาญาตบปากฤาผ่าปากมัน อีกสถาน ๑ ให้ปรับเปนลเมิดพระราชบัญญัติ ฯ

๏ มาตรา ๑๒๐ ถ้าข้าราชการที่มีบันดาศักดินาตั้งแต่ ๑๐๐๐๐ ลงมาถึง ๒๐๐๐ ไปมาหากันถึงบ้านเรือนในเวลากลางคืนกลางวันก็ดี ไปมาหากันในที่เงียบสงัดก็ดี พูดจากระซิบกระซาบกันเหนือพระราชโรง

ในศาลาลูกขุนแต่ ๒ ต่อ ๒ ก็ดี พิพากษาโดยสัตย์ ว่าต้องโทษใน ๓ สถาน ๆ ๑ ให้ลงพระราชอาญาตัดคอแล้วริบเอาบ้านเรือนเสียด้วย อีกสถาน ๑ ให้ลงพระราชอาญาโบยด้วยลวดหนัง ๕๐ ขวับ อีกสถาน ๑ ให้ปรับเปนลเมิดพระราชอาญาโดยยันดาศักดิ ถ้ามียันดาศักดินา ตั้งแต่ ๕๐๐๐ ลงมากระทำความผิดเช่นกล่าวมาแล้ว ท่านว่าต้องในระวางโทษ ๓ สถาน ๆ ๑ ให้ลงพระราชอาญาโบย ๕๐ ขวับ อีกสถาน ๑ ให้ปรับเปนลเมิดพระราชอาญาตามยันดาศักดิสูงต่ำ อีกสถาน ๑ ให้ภาคทัณฑ์โทษไว้ครั้ง ๑ ฯ

๏ มาตรา ๑๒๑ ถ้าข้าราชการที่มียันดาศักดิ ประพฤติเปนนักเลงถั่วโปฤๅเสพสุราสูบฝิ่นกินกันชายาเมาจนติด พิพากษาเปนสัตย์ว่ามันยังอาจกระทำความล่วงลเมิด ให้ถอดยศยันดาศักดิลดให้ต่ำลงมา แล้วเอาตัวไปขังไว้มีกำหนด ๑ เดือน จึงถอดยศยันดาศักดินั้นเสีย ให้เปนพลเมืองไป ถ้าขุนสนมไปคบกันกับลูกขุนเล่นการพาลาพาลนั้น ต้องโทษให้ประหารชีวิตรเสีย ฯ

๏ มาตรา ๑๒๒ ถ้าข้าหลวงเทศาภิบาล กรมการอยู่ในเขตรขัณฑ์ต่างมณฑล ที่มิได้มีบังคับบัญชาให้ไปมาหากันแล้วไปมาหากันโดยลำพังของตนเองก็ดี ล่วงเลยเวลาเสียแล้วมิได้เข้าไปถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาก็ดี ฤๅข้าหลวงที่มียศยันดาศักดิตั้งแต่ ๑๐๐๐๐ ลงมาถึง ๘๐๐๐ ไปคบคิดสนิทกับด้วยพระราชบุตรีฤๅพระราชนัดดา พระภาคิไนย หญิงพระสนมกรมการข้างในก็ดี เลือกเอาช้างม้าที่ดีมีราคามากมาถวายพระราชบุตรี ฤๅพระภาคิไนยบรรดาหญิงพระสนมก็ดี

ฤๅให้ขับขี่เอาใจเข้าไปสนิทชิดเปนคนที่ชอบพอกันก็ดี แล้วมันทำความทุจริตไปคบคิดกับศัตรูผู้ร้ายก็ดี พิพากษาโดยสัตย์ ท่านว่ามันต้องในระวางโทษ ๓ สถาน ๆ ๑ ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรเสีย อีกสถาน ๑ ให้ลงพระราชอาญา ๕๐ ขวับแล้วถอดออกจากยศบันดาศักดิ แล้วให้เอาตัวมันไปจำคุกเสียด้วย อีกสถาน ๑ ให้ปรับเปนลเมิดพระราชบัญญัติโดยบทพระอัยการ ฯ

๏ มาตรา ๑๒๓ ถ้าข้าราชการใดมิได้เข้าไปถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา แล้วแกล้งเขียนจดหมายใบลาเสนอเข้ามาว่ามีโรคเบียดเบียน ฤๅมีธุระจำเปนประการใด ๆ ก็ดี พิพากษาลำเอียงไม่มีความสัตย์ก็ดี ถ้ากินน้ำพระพิพัฒน์สัตยาไม่หมดถ้วยแล้ววางทิ้งอยู่นั้นก็ดี ฤๅกินแล้วมิได้ลูบทาผมบนศีศะก็ดี พิพากษาโดยสัตย์ท่านว่าโทษของมันนั้นเสมอกันกับโทษที่คิดกระบถ ถ้าทรงพระเมตตาโปรด ให้ลงพระราชอาญาปรับเปนลเมิดโดยบันดาศักดิ ฯ

๏ มาตรา ๑๒๔ ถ้าจะเข้าไปถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา แล้วอธิบดีเรือนหลวงห้ามปรามมิให้ข้าราชการทั้งปวงใส่แหวนทองฤๅแหวนนากเข้าไปถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา แล้วห้ามมิให้รับประทานเข้าปลาอาหารยาคูขนมก่อนเวลาเข้าไปถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ถ้ามิได้ปฏิบัติตามพระราชโองการดำรัส ต้องโทษลเมิดให้ลงพระราชอาญาปรับโดยบันดาศักดิ ฯ

๏ มาตรา ๑๒๕ ถ้าอธิบดีเรือนหลวง เห็นข้าราชการใด ๆ กระทำการทุจริต มิได้ประพฤติตามพระราชกำหนดบทพระอัยการ

คบคิดกันพิพากษาคดีทั้งปวงให้ผิดจากกฎหมาย ข้อบังคับของกระทรวงใดกรมใดก็ดี ฉ้อราษฎร์บังหลวงเอาทรัพย์ ข้างนอกฤๅในพระคลังก็ดี คบคิดด้วยหญิงในพระราชวังก็ดี ตั้งพยายามกระทำกลอุบายประการใด ๆ ให้ล่วงเลยพระพิพัฒน์สัตยาอุทิศไว้ก็ดี ถ้าเห็นผู้ใดกระทำอุบาทว์เหนือพระราชกำหนดกดขี่ข่มเหงอาณาประชาราษฎรให้ได้ความเดือดร้อน หลบหลีกหนีออกไปอยู่ในตำบลใดประเทศใดก็ดี ถ้ามีผู้มาบอกกล่าวว่าผู้ใดกระทำความผิดเหนือบทพระอัยการ มันไปขู่กรรโชกเรียกหาตัวราษฎรพลเมืองด้วยประการใด ๆ ก็ดี ถ้าเขามาบอกว่าผู้ใดคิดทรยศกระบถประทุษฐร้าย หากลอุบายเข้ากับศัตรูผู้ร้ายก็ดี ถ้าเขาบอกว่าผู้ใดคิดหนีแล้วฉ้อบังลักเอาพระราชทรัพย์ของหลวงไปก็ดี แล้วทำเพิกเฉยไม่รู้ไม่เห็นก็ดี รู้แล้วมิได้นำเนื้อความขึ้นกราบบังคมทูลให้พระองค์ทรงทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทก็ดี พิพากษาโดยสัตย์ ท่านว่าผู้กระทำทุจริตนั้นมีโทษมากน้อยเท่าใด โทษของอธิบดีเรือนหลวงนั้นเท่ากันกับผู้กระทำทุจริต ฯ

๑ มาตรา ๑๒๖ ถ้าผู้ใดได้รับเครื่องกระยาหารที่พระองค์เสด็จทรงพระราชทานแล้วมิได้กินก็ดี ฤๅได้พระราชทานทรัพย์ที่ไม่มีวิญญาณอันใดก็ดี ได้แล้วมิได้เอาไปตกแต่งกายทอดทิ้งให้สายสูญหายไปก็ดี ฤๅได้รับพระราชทานพระภูษาผ้าทรงแล้วมิได้เอาไปเก็บไว้นุ่งห่มก็ดี ฤๅได้รับสิ่งของที่พระราชทานให้แล้วทำให้ตกหล่นต่อพระภักตร์ กลางพระราชโรงก็ดี ตกไปถึงแผ่นดินก็ดี ฤๅเหตุที่ลักมองไปเฉภาะพระเนตร แล้วยืดยังเหตุผินหน้าไปพูดจากระซิบกระซาบ

กันก็ดี ถ้าจับมือกันพูดจาเดินออกจากพระราชโรงก็ดี ฤๅยืนนั่งพูดจากระซิบกระซาบกันอยู่ที่พระทวาร ฤๅในที่ใดที่เงียบสงัดสองต่อสองก็ดี พิพากษาโดยสัตย์ท่านว่ามันต้องโทษถึงประหารชีวิตร ถ้าทรงพระเมตตาโปรดมิให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตร ให้ลงพระราชอาญาโบยด้วยลวดหนัง ๕๐ ขวับ แล้วให้ตัดปากเจียนใบหูเสีย ถ้าทรงพระเมตตาโปรดมิให้ลงพระราชอาญา ให้เอาตัวมันไปขังไว้มีกำหนด ๑ เดือน แล้วให้ปรับมันเปนลเมิดพระราชบัญญัติตามบันดาศักดิสูงฤๅต่ำ ฯ

๏ มาตรา ๑๒๗ ถ้าข้าราชการที่มีบันดาศักดิก็ดี ฤๅไม่มีบันดาศักดิก็ดี เวลาเข้าไปในพระราชวังก็ดี ฤๅมีกระแสพระบรมราชโองการให้เข้าไปรับราชการในตำแหน่งใดก็ดี ถ้าผู้ใดทาน้ำมันประแป้ง ฤๅทัดดอกไม้ เดินไกวแขนทำท่าทางแสดงกิริยาให้เห็นว่าเปนนักเลงเจ้าชู้ แล้วเข้าไปในพระราชวังก็ดี พิพากษาโดยสัตย์ ท่านว่ามันมิได้เกรงกลัวพระราชอาญา ถ้าเปนข้าราชการที่มีบันดาศักดิ กระทำผิดครั้งแรกให้เอาตัวขังไว้ ๓ วัน ฤๅ ๗ วัน ถ้ากระทำผิดครั้งที่ ๒ ให้ปรับเปนลเมิดโดยบันดาศักดิ ถ้ากระทำผิดครั้งที่ ๓ ให้ลงพระราชอาญาโบย ๓๐ ขวับ แล้วถอดจากยศบันดาศักดิลงเปนราษฎรเสีย แลห้ามมิให้เข้าในพระราชวังต่อไป ถ้าข้าราชการที่ไม่มีบันดาศักดิกระทำผิดครั้งที่ ๑ ให้ภาคทัณฑ์โทษไว้ก่อน ถ้ากระทำผิดครั้งที่ ๒ ให้ลงพระราชอาญาโบย ๓๐ ขวับ ถ้ากระทำผิดครั้งที่ ๓ ให้ปรับเปนลเมิดพระราชอาญา ฯ

๏ มาตรา ๑๒๘ ถ้ามีพระราชบัญญัติห้ามปราม มิให้ข้าราชการชายหญิงที่มีบันดาศักดิ์ฤๅไม่มีบันดาศักดิ์ก็ดี ห้ามมิให้นุ่งผ้าลายฤๅผ้ามีสีดำสีเขียว แลใส่เสื้อกระบอกเข้าไปในพระราชวัง ถ้ามิได้เชื่อฟังพระราชดำรัสห้ามปราม แลไม่ประพฤติตามพระราชนิยม ขึ้นใส่เสื้อฤๅนุ่งห่มแต่งตัวเช่นกล่าวมาแล้วนั้น เข้าไปในพระราชวัง ให้อัยการฤๅนายพระทวารแก้เอาออกแล้วฉีกทิ้งเสีย ถ้านายพระทวารมิได้ฉีกทิ้ง แล้วเอาไปเก็บไว้เปนอาณาประโยชน์ของตนเองก็ดี ฤๅปล่อยให้เข้าไปในพระราชวังก็ดี ท่านให้ลงพระราชอาญาโบยนายรักษาพระทวารนั้น ๑๕ ขวับ ฯ

๏ มาตรา ๑๒๙ ถ้าข้าราชการใดๆที่ไม่มีธุระโดยโรคเบียดเบียนฤๅไม่มีพระบรมราชโองการดำรัสรับสั่งใช้ในราชการอย่างใดก็ดี แล้วเกียจคร้านมิได้ขึ้นเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทตามพระราชกำหนดก็ดี เวลาเสด็จทรงพระราชดำเนินมิได้ตามเสด็จก็ดี ท่านว่ามันต้องโทษลเมิดให้ลงพระราชอาญาปรับตามบันดาศักดิ์ คิดเปนอ้อย ๑๐ ลำ ๑ ศักดินา แล้วยกให้ผู้รักษาเกี่ยวหญ้าช้างหลวง ถ้ากระทำความผิดถึง ๒ ครั้ง ให้ปรับเปนลเมิดโดยบันดาศักดิ์เอาเปนเงินตามสมควร ถ้ากระทำความผิดอิกครั้งที่ ๓ ให้ลงพระราชอาญาโบย แล้วเอาตัวออกจากราชการเสีย ฯ

๏ มาตรา ๑๓๐ ถ้าเสด็จทรงพระราชดำเนินออกนอกพระราชวังฤๅพระนิเวศน์สถาน ข้าราชการทั้งปวงบรรดาที่อยู่แล้วมิได้จัดการเฝ้ารักษาตรวจตราพระราชวังให้ครบเวลาราตรีก็ดี พิพากษาโดยสัตย์

ท่านว่ามันต้องโทษ ให้ปรับเปนสเมิดพระราชอาญา ถ้าขาดเฝ้ารักษาครั้ง ๑ ให้ปรับเอา ๑ คูณ ขาดครั้งที่ ๒ ให้ปรับเอา ๒ คูณ ขาดครั้งที่ ๓ ให้ปรับเอา ๓ คูณ ขาดถึง ๔ ครั้งขึ้นไป ถึงเวลาเสด็จกลับมาแล้ว ให้ลงพระราชอาญาเอา ๔ คูณ แล้วเอาตัวออกจากราชการเสีย ฯ

๏ มาตรา ๑๓๑ ถ้าข้าราชการบรรดาอยู่เวรเฝ้ารักษาพระราชวัง ถึงเวลากำหนดนายทวารปิดพระทวารแล้ว จะเข้าออกตามพระทวารมิได้ แล้วขึ้นข้ามกำแพงพระราชวัง ฤๅเข้าตามช่องบัญชรพระแกลก็ดี เดินขึ้นไปเหยียบย่ำเหนือพระแท่นอาศน์ ฤๅพระยี่ภู่ก็ดี เดินข้ามเข้าไปเหนือที่เสด็จประทับก็ดี ที่พระอรรคมเหษีก็ดี ฤๅหญิงพระสนมกรมการผู้ใหญ่ฝ่ายใน ฤๅที่อำมาตย์ราชเสวกผู้ใหญ่ก็ดี ฤๅที่สำหรับตั้งเครื่องอุปโภคแลเครื่องบริโภคก็ดี โดยมิได้รับอนุญาตก็ดี พิพากษาโดยสัตย์ ให้ลงพระราชอาญาตัดเท้ามันจนถึงโคนขา ถ้าทรงพระเมตตาโปรดมิให้ตัดเท้า ให้ลงพระราชอาญาปรับเอาตั้งแต่ ๑ คูณขึ้นไปถึง ๔ โดยควรตามโทษานุโทษของมัน ฯ

๏ มาตรา ๑๓๒ เจ้าพนักงานพระวิสูตร ถ้าสายเชือกพระวิสูตรนั้นพันกันก็ดี ขาดจากกันก็ดี ชักไม่ออกก็ดี หูพระวิสูตรหลุดไปหากันหมดก็ดี มิได้จัดการผูกให้แน่นหนาก็ดี ท่านว่าเจ้าพนักงานพระวิสูตรนั้นมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาโบยด้วยลวดหนัง ๑๕ ขวับ ถ้าทรงพระกรุณาโปรดมิให้ลงพระราชอาญาโบยให้ไถ่ลวดหนังนั้นโดยพระราชกฤษฎีกา ฯ

๏ มาตรา ๑๓๓ ถ้าเจ้าพนักงานพระภูษามาลา ปลาดพระภูษาผิดที่เสด็จประทับก็ดี ปูลาดไม่ทันเสด็จประทับก็ดี ท่านว่ามันมีโทษอย่างเดียวกันกับเจ้าพนักงานพระวิสูตร เจ้าพนักงานพระกลด ถ้าถวายพระกลดด้ามหักก็ดี ฤๅสับปริงพระกลดนั้นหลุดหายไปก็ดี เวลากางกั้นพระกลดหลุดหุบลงมาก็ดี ท่านว่าเจ้าพนักงานพระกลดนั้นมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาโบยด้วยลวดหนัง ๓๐ ขวับ ถ้าพระกลดนั้นหักหลุดหุบลงมาต้องพระองค์ ให้ลงพระราชอาญาโบย ๖๐ ขวับ แล้วเอาไปขังไว้ ถ้าพระกลดนั้นหักหุบหลุดลงมาในเวลามีการงานการพระราชพิธีก็ดี ฤๅในกาลสมัยเสด็จออกรับแขกเมืองก็ดี ท่านให้ลงพระราชอาญาตัดหัวมันเสีย แล้วริบราชบาทว์โดยบทพระอัยการ ฯ

๏ มาตรา ๑๓๔ ถ้าแขกเมืองเข้าเฝ้า มิได้นำความขึ้นกราบบังคมทูล ฤๅมิได้นั่งหมอบเฝ้าก็ดี ท่านว่ามันต้องโทษละเมิดโดยบันดาศักดิ์ ฯ

๏ มาตรา ๑๓๕ ถ้าแขกเมืองเข้ามาในพระนคร แล้วพระบรมราชโองการดำรัสรับสั่ง ให้ข้าราชการทั้งปวงตกแต่งกายนุ่งผ้าใส่เสื้ออย่างใด ๆ ก็ดี แล้วมิได้แต่งตามพระราชโองการรับสั่งนั้น ถ้าโปรดพระราชทานเครื่องแต่งตัวให้ข้าราชการใด ๆ แล้วมิได้แต่งฤๅนุ่งห่มก็ดี ถ้าโปรดพระราชทานเครื่องอิศริยยศ กับทั้งพระราชทรัพย์ให้ประดับแต่งกายตามควรโดยบันดาศักดิฤๅยศแล้ว มิได้ประดับแต่งกายนั้นก็ดี ท่านว่ามันต้องโทษ ให้ปรับเปนละเมิดพระราชอาญา แล้วถอดยศบันดาศักดิมันออกเสีย ฯ

๏ มาตรา ๑๓๖ ถ้าเครื่องอิศริยยศที่พระองค์ทรงโปรดพระราชทานให้ไว้สำหรับยศถาบันดาศักดิ์ก็ดี ฤๅนุ่งห่มแต่งตัวเวลารับแขกเมืองก็ดี ถ้าเอาไปนุ่งห่มโดยไม่มีมูลเหตุที่จะนุ่งห่ม แล้วเอาไปนุ่งห่มให้เศร้าหมองเก่าขาดไปก็ดี เวลาแขกเมืองเข้ามาในพระนคร แล้วประดับแต่งกายด้วยเครื่องอิศริยยศเศร้าหมองขาดนั้น เข้าเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ท่านว่ามันทำประจานเจ้าชีวิตรเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม ท่านให้เอาบ่วงผ้าคล้องคอแล้วฉุดลากออกไปจากพระราชโรงเสีย เอาตัวมันไปขังไว้ อีก ๓ วันแล้วจึงปล่อยไป ฯ

๏ มาตรา ๑๓๗ ถ้าพระองค์เสด็จทรงพระเมตตาโปรดพระราชทานผ้านุ่งผ้าห่ม ฤๅเครื่องประดับสำหรับยศบันดาศักดิ์ ให้นุ่งห่มแต่งตัวสำหรับขึ้นเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ถ้าเอาสิ่งของที่พระราชทานนั้นไปซื้อขายฤๅจำนำเสียก็ดี กระทำความผิดครั้ง ๑ ให้ภาคทัณฑ์โทษนั้นไว้ ถ้ากระทำผิดถึง ๒ ครั้ง ให้ลงพระราชอาญาโบย ๓๐ ขวับ ถ้ากระทำผิดถึง ๓ ครั้ง ให้เอาตัวไปขังไว้มีกำหนด ๑ เดือน ถึง ๔ ครั้ง ให้เอาตัวออกจากราชการเสีย ฯ

๏ มาตรา ๑๓๘ ถ้าเสื้อฤๅผ้าผ่อนท่อนสไบที่ทรงพระราชทานให้ใช้สอยในฤดูกาล คือมีการพระราชพิธี ฤๅการมโหรศพนักขัตฤกษ์ก็ดี เข้าเฝ้ารับแขกเมืองฤๅการตามเสด็จก็ดี ถ้าเสื้อฤๅผ้าผ่อนท่อนสไบนั้นเศร้าหมองเก่าชำรุดขาดไปก็ดี มิได้สมควรที่จะใช้สอยอีกเลย ให้เอาไปส่งคืนให้เจ้าขุนมุลนายให้เอาเนื้อความขึ้นกราบบังคมทูลถวายในที่ระโหฐาน ขอรับพระราชทานเปลี่ยนเอาใหม่ ถ้า

เสื้อฤๅผ้าผ่อนท่อนสไบสิ่งของที่พระราชทานนั้นเก่าขาดเสียแล้ว มิได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลขอเปลี่ยนเอาใหม่ ถึงเวลาต้องการจะตกแต่งฤๅนุ่งห่มก็ดี แล้วหาแต่งฤๅนุ่งห่มก็ดี แล้วหาแต่งฤๅนุ่งห่มมิได้ก็ดี ถ้าแขกเมืองเข้ามาถวายบังคมเฝ้า แล้วตัวมิได้เข้าเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทก็ดี ถ้ามีราชการฤๅหน้าที่ของตัวจำเป็นจะต้องเข้าเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท แล้วมิได้เข้าไปกราบถวายบังคมเฝ้าก็ดี พิพากษาโดยสัตย์ ท่านว่ามันเกียจคร้านในราชการ ให้ถอดยศถาบันดาศักดิมันเสีย ให้เปนราษฎรไป ถ้าทรงพระเมตตาโปรดให้คงยศถาบันดาศักดิอยู่ ให้ลงพระราชอาญาปรับเปนลเมิดโดยบันดาศักดิ ถ้ามีฎีกาฤๅจดหมายหนังสือเจ้าขุนมูลนายมาบอกในทางราชการ แล้วมิได้เข้าไปเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทก็ดี ฤๅมิได้เข้าไปรับราชการตามบังคับ ถ้าทรงพระเมตตาโปรดให้คงยศถาบันดาศักดิอยู่ ให้ลงพระราชอาญาปรับเปนลเมิดตามบันดาศักดิ ให้เอา ๒ คูณ ฯ

๑ มาตรา ๑๓๙ ออกญาพระยามหาเทพ ปลัดรักษาองค์ซ้าย ออกญาพระยามหามนตรี ปลัดรักษาองค์ขวา เหนืออรรคเสนา ฤๅเสนาบดีเจ้ากระทรวงทั้งปวง เรียกว่าอธิบดีศรีองครักษ์ซ้ายขวา ฤๅเรียกว่าอธิบดีศรีราชมณเฑียรบาลซ้ายขวาก็ตาม ฤๅเรียกว่าเรือนหลวงซ้ายขวาก็ได้ ถ้าข้าราชการใดที่มีบันดาศักดิต่ำต้อยน้อยกว่ากระทำความหยิ่งยกเนื้อยกตัวให้เทียมท่านผู้มีบันดาศักดิสูง กระทำให้เกินเลยที่ท่านแต่งตั้งพระราชทานให้นั้น ท่านว่ามันมีความผิดถานหมิ่นประมาทเหนือพระราชกำหนดบทพระอัยการ ผู้ถืออาญายทพระ

อัยการแนะนำสั่งสอนมิได้เชื่อฟังตามพระบรมราชโองการดำรัสสั่ง ฤๅกล่าวคำผรุสวาทหมิ่นประมาทมักง่ายต่อผู้รักษาอาญาบทพระอัยการในข้อใดฤๅประการใดก็ดี ท่านว่ามันมีความผิดถานละเมิด หมิ่นประมาทต่อเจ้าชีวิตรเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม ให้ถอดจากยศบันดาศักดินั้นเสีย แล้วให้ริบราชบาทว์เก็บเอาส่วยอากรเข้าไว้ สำหรับน่าที่พนักงานไพร่หลวงใช้สอยต่อไป ฯ

๏ มาตรา ๑๔๐ ราชนิกูลวิมลมนตรี เจ้ากระทรวงบรรดามีกระแสพระบรมราชโองการดำรัสสั่งใช้ให้ไปกระทำราชการเล็กน้อยทั้งปวงข้างในข้างนอกก็ดี ถ้าดำรัสใช้ให้พิพากษากิจการอาณาประชาราษฎร บรรดาที่มีทุกข์ร้อนให้เปนศุขทั่วกันไป ฤๅมีรับสั่งให้ไปปราบโจรศัตรูผู้ร้าย แลให้ไปเอาราชการอันใดก็ดี ถ้าชำระพิพากษาคดีเรื่องใดยังมิได้เด็ดขาด กระทำการนั้นยังไม่สำเร็จ ฤๅจับโจรศัตรูผู้ร้ายเอาตัวมันยังไม่ได้ก็ดี ถ้ายังมิได้มีกระแสพระบรมราชโองการรับสั่งให้เข้ามาแล้วมันเข้ามากราบถวายบังคมเฝ้าเอง ท่านว่ามันมีความผิดในถานละเมิดพระราชอาญามีโทษ ๖ สถาน ฯ

๏ มาตรา ๑๔๑ มีพระราชบัญญัติห้ามปราม มิให้ข้าราชการที่มีศักดินาตั้งแต่ ๖๐๐๐ ขึ้นไปถึง ๑๐๐๐๐ ตั้งเจ้าพนักงานหลายคน ให้ตั้งเปนปลัดทูลฉลอง ๑ เจ้าพนักงานซ้าย ๑ เจ้าพนักงานขวา ๑ เจ้าพนักงานเสมียนตรา ๑ ถ้าตั้งมากเกินไปกว่าพระราชบัญญัตินี้ก็ดี ฤๅตั้งเองถูกต้องตามพระราชบัญญัติก็ดี แต่มิได้นำเอาเนื้อความกราบบังคมทูล ขอให้พระองค์ทรงพระราชทานตั้งให้ก็ดี พิพากษา

โดยสัตย์ ท่านว่ามันกระทำความผิดถานลเมิดพระราชอาญา ให้ถอดพนักงานเสมียนตรานั้นออกเสีย ๆ

๏ มาตรา ๑๔๒ ถ้าข้าราชการใดมีศักดินาตั้งแต่ ๕๐๐๐ ลงมาถึง ๔๐๐๐ พระราชบัญญัติห้ามให้มีแต่ปลัดทูลฉลอง ๑ คน เสมียนตรา ๑ คน ถ้าตั้งให้มากเกินกว่าพระราชบัญญัติก็ดี ตั้งเองแล้วมิได้นำเอาเนื้อความขึ้นกราบบังคมทูลก็ดี ท่านว่ามันกระทำความผิดถานลเมิดพระราชอาญา ให้ถอดพนักงานเสมียนตรานั้นออกเสีย ๆ

๏ มาตรา ๑๔๓ ถ้าข้าราชการที่มีขันคาศักดิตั้งแต่ ๓๐๐๐ ลงไป พระราชบัญญัติท่านห้ามไม่ให้ตั้งปลัดทูลฉลองฤๅเสมียนตราเลย ถ้าทรงพระเมตตาโปรดให้ตั้งก็ได้ ถ้ามิได้ทรงพระเมตตาโปรดให้ตั้งแล้วตั้งเอาเอง ท่านว่าต้องโทษเท่ากันกับโทษหมิ่นประมาทต่อเจ้าชีวิตรเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม เว้นไว้แต่ได้รับพระบรมราชานุญาตแล้วจึงพ้นโทษ ๆ

๏ มาตรา ๑๔๔ ถ้ามีข่าวศึกศัตรูจะบังเกิดจลาจลวุ่นวายในพระราชอาณาเขตรก็ดี ถ้าศึกศัตรูนั้นบังเกิดขึ้นแล้วก็ดี ถ้ามีการประชุมจะออกไปปราบปรามศึกศัตรูผู้ร้ายก็ดี แล้วข้าราชการกระทรวงใดๆมิได้เข้าไปประชุมปฤกษาราชการในศาลาลูกขุน พิพากษาโดยสัตย์ท่านว่ามันมีความผิดถานสมรู้ร่วมคิดด้วยศัตรูโจรผู้ร้ายโดยพระราชกฤษฎีกา ๆ

๏ มาตรา ๑๔๕ ถ้ามีพระราชโองการดำรัสใช้ข้าราชการคนใดให้ไปรับราชการก็ดี ข้าราชการคนนั้นกราบถวายบังคมลาออกไป แลหลบหลีกวนเวียนอยู่ในที่ใดฤๅมิได้ไปโดยเร็วตามกระแสพระราชโองการ

รับสั่งก็ดี ถ้าพ้นเวลาไปถึง ๓ วัน ท่านว่ามันมีความผิดต้องระวางโทษ ให้เอาตัวมันมาคุมขังไว้ แล้วใช้ให้ผู้อื่นไปแทนต่างตัวมัน กว่าผู้แทนต่างตัวนั้นกลับมา จึงเอามันออกจากที่คุมขัง ฯ

๏ มาตรา ๑๔๖ ถ้าประเทศราชก็ดี ฤๅสามนตราชก็ดี ออกญาพระยา พระหลวงขุนหมื่นมุลนายก็ดี บรรดาข้าราชการที่มีกระแสพระบรมราชโองการตำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมให้ออกไปยังเขตรมณฑลก็ดี ฤๅไปกระทำการณรงค์สงครามก็ดี ถ้ามีราชการยากง่ายฤๅคับแคบประการใดก็ดี ถ้ามิได้มีหนังสือจดหมายเข้ามากราบบังคมทูลให้ทรงทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทตามบังคับ ฤๅท่านยังมิได้มีหนังสือรับสั่งให้เข้ามา แล้วตัวเข้ามาเองก็ดี ท่านว่ามันมีความผิด ต้องระวางโทษประหารชีวิตร แล้วให้ริบทรัพย์สมบัติมันด้วย ถ้าทรงพระเมตตาโปรดมิให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตร ท่านให้ริบราชบาทว์ แล้วเอาตัวมาเข้าเปนพลหญ้าช้างหลวง ฯ

๏ มาตรา ๑๔๗ ถ้าประเทศราชก็ดี สามนตราชก็ดี ออกญาพระยา กรมการรักษาเขตรมณฑลฝ่ายนอก ถ้าผู้ใดแกล้งทำกลอุบายเกลี้ยกล่อมเอาชายหญิงจากเขตรมณฑลพระนครออกไปก็ดี ฤๅเข้ามาเองแล้วเกลี้ยกล่อมเอาไปก็ดี พิพากษาโดยสัตย์ ท่านว่ามันมีความผิดในระวางโทษ ๒ สถาน ๆ ๑ ถ้ามันส่งหญิงชายนั้นกลับคืนมาได้ ท่านให้ลงพระราชอาญาปรับในจำนวนคนที่เอาไปเท่าใด ให้ทวีขึ้นคน ๑ เอาเปน ๓ คน อีกสถาน ๑ ถ้ามันส่งกลับคืนมามิได้ ท่านให้ทวีขึ้น ๑ คนเอาเปน ๔ คนโดยพระราชกฤษฎีกา ฯ

๏ มาตรา ๑๔๘ ถ้าประเทศราชก็ดี สามนตราชก็ดี ฤๅข้าหลวงผู้รักษาเมืองก็ดี ข้าหลวงเทศาภิบาลก็ดี มีหนังสือร้องศุขทุกข์เข้ามาแล้ว ได้ทรงพระเมตตาโปรดทรงวินิจฉัยเห็นว่าสมควรแล้วว่าจะเรียกให้ตัวกลับเข้ามา แต่ยังเอินยังไม่ได้มีหนังสือรับสั่งให้เข้ามาแล้วตัวเข้ามาก่อนรับสั่งก็ดี ท่านว่ามันมีความผิดระวางโทษ ให้เอาตัวมัดไว้ที่น่าพระลาน ๓ วัน แล้วให้ลงพระราชอาญาปรับเอา ๑ คูณจนถึง ๔ คูณ แลให้เอาตัวออกจากราชการ แล้วคุมขังไว้อีก ๑ เดือน ถ้าทรงพระเมตตาโปรดมิให้เอาออกจากราชการ ให้คุมขังไว้มีกำหนด ๑๕ เดือน ถ้าหนังสือรับสั่งไปพบกันกลางทาง ท่านว่ามันมีความผิดแต่ให้ภาคทัณฑ์ไว้ แล้วให้ลดยศขันตาศักดินั้นถอยลงมาถ้ามีศักดินา ๑๐๐๐๐ ให้ลดลงมาถึง ๕๐๐๐ ๆ ให้ลดถอยลงมาถึง ๓๐๐๐ ๆ ให้ลดถอยลงมาเพียง ๕๐๐ ไร่ ให้ปรับโดยขันตาศักดิเอา ๑ คูณถึง ๔ คูณ แลให้เอาตัวคุมขังไว้อีก ๑๕ วัน อย่าให้ข้าราชการทั้งหลายเอาเยี่ยงอย่างต่อไป ฯ

๏ มาตรา ๑๔๙ ถ้าข้าราชการใดที่มีขันตาศักดิก็ดี ไม่มีขันตาศักดิก็ดี ถ้าเกียจคร้านมิได้เข้าไปรับราชการตามตำแหน่งน่าที่ของตัวก็ดี มิได้เข้าไปเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทก็ดี ฤๅเข้าเฝ้าบำเรอตามเสด็จก็ดี ถ้ามีพระบรมราชโองการดำรัสใช้ให้ไปรับราชการในตำแหน่งใด ๆ ก็ดี แล้วมีโรคมาเบียดเบียนก็ดี จะรับราชการนั้นฉลองพระเดชพระคุณต่อไปไม่ได้ แล้วมิได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลให้ทรงทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทถวายราชการนั้นคืนก็ดี ถ้าดำรัสใช้

ให้ไปรับราชการ รับแล้วมิได้ไปก็ดี ท่านว่ามันมีความผิดในถานลเมิด ให้ต้องโทษ ๕ สถาน ๆ ๑ ให้ลงพระราชอาญาโบยด้วยลวดหนัง ๕ ขวับ อีกสถาน ๑ ให้เอาตัวคุมขังไว้มีกำหนด ๑ เดือน อีกสถาน ๑ ให้เอาตัวออกจากราชการเสีย อีกสถาน ๑ ให้ปรับเปนลเมิดพระราชอาญา อีกสถาน ๑ ให้ภาคทัณฑ์ไว้ ฯ

๑ มาตรา ๑๕๐ ถ้าข้าราชการใดเผ้าบำเรอกระทำราชการเปนนิจมิได้ขาด ถ้ามีโรคเบียดเบียน แล้วมิได้เอาเนื้อความนั้นขึ้นกราบบังคมทูล ฤๅเสนอต่อเจ้าขุนมูลนาย ให้เอาเนื้อความขึ้นกราบทูลให้ทรงทราบก็ดี เพื่อจะได้ทรงจัดการหาแพทย์มารักษาก็ดี ถ้าจะไปทางใด ๆ ก็ดี มิได้เอาเนื้อความขึ้นกราบบังคมทูลลาก็ดี ท่านว่ามันมีความผิดใน ๒ สถาน ๆ ๑ ให้ลงพระราชอาญาปรับเปนลเมิดตามบันดาศักดิ อีกสถาน ๑ ให้ภาคทัณฑ์ไว้ ฯ

๑ มาตรา ๑๕๑ ถ้าข้าราชการใด ๆ บังอาจกระทำความผิดล่วงลเมิดพระราชบัญญัติ ผิดโดยถานใด ๆ ก็ดี ต่อมาภายหลังจึงรู้สึกว่าตัวกระทำไปแล้วนั้นผิดพระราชบัญญัติ แล้วจึงนำความผิดของตัวขึ้นกราบบังคมทูลถวายขอลุแก่โทษด้วยตนเอง พิพากษาโดยสัตย์ ให้เอาโทษของมันนั้นโดยพระราชกฤษฎีกาบัญญัติไว้ ท่านให้ปรานีลดหย่อนผ่อนลงมา ถ้าโทษอุกฤษฐ์ให้ผ่อนเปนมหันตโทษ ๆ ให้ผ่อนลงเปนครุโทษ ๆ ผ่อนลงมัชฌิมโทษ ๆ ผ่อนลงเปนลหุโทษ โดยบทพระอัยการ ฯ

๏ มาตรา ๑๕๒ ถ้าข้าราชการมิยันดาศักดิ์ก็ดี ฤๅไม่มียันดาศักดิ์ก็ดี แล้วมีบำเหน็จรางวัลในราชการ มีความพากเพียรเฝ้าบำเรอกระทำราชการ ทรงพระเมตตาโปรดพระราชทานยศศักดิแก้วแหวนเงินทองให้เปนรางวัล โดยสมควรตามตำแหน่งราชการ ถ้ามีผู้ใดอิจฉาฤษยาไม่อยากให้มั่งให้มี พิพากษาโดยสัตย์ ท่านว่ามันมีความผิดในถานอิจฉาฤษยาเขานั้น ให้ถอดจากยศบันดาศักดิเสีย อย่าให้ข้าราชการทั้งปวงเอาเยี่ยงอย่างต่อไป ฯ

๏ มาตรา ๑๕๓ ถ้าข้าราชการที่มียันดาศักดิตั้งแต่ ๑๐๐๐๐ ลงไปจนถึงศักดินา ๕๐๐๐ ถ้ายังอาจโต้เถียงคัดค้านพระราชโองการนั้น ท่านว่ามันมีความผิดในระวางโทษ ๓ ประการ ๆ ๑ ให้ลงพระราชอาญาผ่าปากมันเสีย อิกประการ ๑ ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรมันเสีย อิกประการ ๑ ให้ตัดริมฝีปากมันเสีย ถ้ามันโต้เถียงพระราชบัณฑูรก็ดี พระราชดำรัสก็ดี ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาปรับเอา ๔ คูณ ถ้ามียันดาศักดิตั้งแต่ ๓๐๐๐ ลงไป ถ้าโต้เถียงคัดค้านพระราชโองการพระราชดำรัสฤๅพระราชบัณฑูรก็ดี ท่านว่ามันมีความผิดต้องระวางโทษ ๓ สถาน ๆ ๑ ให้ลงพระราชอาญาตบปากมันด้วยกะลา อิกสถาน ๑ ให้ปรับมันตามยันดาศักดิ อิกสถาน ๑ ให้ลงพระราชอาญาโบยด้วยลวดหนัง ๑๕ ขวับ ฯ

๏ มาตรา ๑๕๔ ถ้าข้าราชการใดที่มียันดาศักดิฤๅไม่มียันดาศักดิก็ดี ยังอาจโต้เถียงคัดค้านพระราชเสาวนี พระราชบัณฑูร

ก็ดี ท่านว่ามันมีโทษผิด ให้ลงพระราชอาญาปรับมันเอา ๓ คูณ ถ้าคัดค้านพระบัณฑูร ให้ปรับมันเอา ๑ คูณ ฯ

๏ มาตรา ๑๕๕ ถ้าทรงพระกรุณาโปรดข้าราชการใด ๆ ให้ออกไปรักษาเขตรแดนมณฑลเอก โท ตรี จัตวา ใด ๆ ก็ดี ฤๅให้ไปบังคับกิจราชการก็ดี ฤๅเจ้ากระทรวงข้างในตั้งให้พนักงานใด ๆ ก็ดี ถ้าไม่มีตราเจ้ากระทรวงมณฑล ฤๅตราเรือนหลวงไปด้วย ถ้าผู้รับนั้นมิได้มีความเชื่อถือแลมิได้รับรองก็ดี จะเอาโทษแก่ผู้นั้นมิได้เลย ถ้ามีตราเจ้ากระทรวงมณฑลฤๅตราของเรือนหลวงไปด้วย ถ้าผู้ใดคัดค้านมิได้เชื่อฟังก็ดี ท่านว่ามันมีความผิดในถานลเมิด โดยพระราชกฤษฎีกา ฯ

๏ มาตรา ๑๕๖ ถ้าผู้ใดมิได้เปนกรมวัง ไปแกล้งว่าได้รับพระเสาวนีฤๅคำสั่งเจ้าจอมข้างใน ออกไปบอกแก่ผู้ใดก็ดี แล้วผู้นั้นคัดค้านมิได้เชื่อถือฟังคำก็ดี จะเอาโทษแก่ผู้นั้นไม่ได้เลย ผู้ใดเปนกรมวังก็ดี ได้รับพระราชเสาวนีฤๅคำสั่งไปถึงผู้ใด เนื้อความนั้นควรจะเชื่อฟังแล้วมิได้เชื่อฟังก็ดี ฤๅเนื้อความไม่ควรจะเชื่อฟังแล้วไม่ได้นำขึ้นเสนอก็ดี พิพากษาโดยสัตย์ ท่านว่ามันมีความผิดถานลเมิดพระราชอาญา ฯ

๏ มาตรา ๑๕๗ ถ้าผู้ใดกระทำสรรพการอันใด ๆ ฤๅรจนาซึ่งสรรพการนั้น ถ้ามันเอาเครื่องประดับของหลวงไปกระทำก็ดี ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาตัดแขนมันเสีย ถ้ามันกระทำให้เทียมเสมอด้วยพระราชโองการ พระราชดำรัส ฤๅพระราชบัณฑูร

ฤๅพระราชเสาวนีบัณฑูรก็ดี ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรมันเสีย ถ้ามันกระทำเทียบพระบัณฑูร ท่านว่ามันมีความผิดต้องในระวางโทษ ๒ สถาน ๆ ๑ ให้ลงพระราชอาญาตัดนิ้วมือมันเสีย อีกสถาน ๑ ให้โบยด้วยลวดหนัง ๑๕ ขวับ ฯ

๏ มาตรา ๑๕๘ ถ้าผู้ใดเอาเนื้อความเรื่องใดพิดทูลประการใดก็ดี ให้ลำดับเนื้อความเรื่องนั้นให้เลอียด ถ้ากราบบังคมทูลพระกรุณาไม่เลอียดฤๅลำดับเนื้อความเรื่องนั้นไม่ตลอด ให้ข้าราชการทั้งปวงบรรดานั่งเฝ้าอยู่เคียงนั้น กราบบังคมทูลเสนอให้ทรงทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ถ้าผู้ใดกราบบังคมทูลพูดจาดำเนินเนื้อความไม่เลอียด ผู้นั่งเฝ้าเคียงกันนั้น มิได้ดำเนินความกราบทูลต่อไปให้หมดเนื้อความ ถ้าเปนเรื่องความส่วนตัวแล้ว มิได้พึ่งพาผู้ใดให้กราบบังคมทูลก็ดี แล้วตัวนำความขึ้นกราบบังคมทูลเองก็ดี ท่านว่ามันมีความผิดในถานละเมิดพระราชอาญา ฯ

๏ มาตรา ๑๕๙ ถ้าผู้ใดพึ่งพาผู้ใด ๆ ก็ดี ให้กราบบังคมทูลขอพระราชทานเงินทอง ฤๅยศบันดาศักดิ์ประการใด ๆ ก็ดี ฤๅขอยืมเงินกู้เงินก็ดี ฤๅมันเปนหนี้พระราชทรัพย์อยู่ก็ดี แล้วขอรับอาสากระทำซึ่งสรรพการงานทั้งปวงก็ดี ขอเปนเจ้าพนักงานบังคับราชการในกระทรวงก็ดี ฤๅเปนเจ้าพนักงานผู้ตรวจภาษีอากรต่าง ๆ ฤๅขอหญิงไปเปนภรรยา แลขอซึ่งโทษานุโทษที่ได้กระทำความผิดไว้ทั้งปวงนั้น ท่านห้ามมิให้เจ้าพนักงานกองรับส่งรับเอาไว้เลย ถ้าจะกราบบังคมทูลห้ามมิให้ทูลต่อหน้าผู้มาพึ่งพานั้น ให้กราบบังคมทูลในที่ระโหฐาน

ฤๅในเวลาสมัยให้ดูพระราชอัธยาไศรย ควรที่จะกราบบังคมทูล ถ้าผู้รับจะกราบบังคมทูลก็ดี ฤๅผู้ที่มาพึ่งพาก็ดี กราบบังคมทูลในที่ไม่สมควรก็ดี ดูพระราชอัธยาไศรยเห็นไม่ควรจะกราบบังคมทูล แล้วกราบบังคมทูลก็ดี ท่านว่าผู้นั้นกระทำความผิดมีโทษใน ๓ สถาน ๆ ๑ ให้ลงพระราชอาญาปรับเปนสเมิดโดยขันตาศักดิ อิกสถาน ๑ ให้ลงพระราชอาญาโบย ๕๐ ขวับ อิกสถาน ๑ ให้ภาคทัณฑ์โทษนั้นไว้ก่อน ฯ

๏ มาตรา ๑๒๐ ถ้ามีพระบรมราชโองการ ถ้าดำรัสให้ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยใด ๆ ให้ไปเตือนฤๅไปบังคับกิจราชการทั้งปวงก็ดี ฤๅเตือนให้พิพากษาความเรื่องใด ๆ ก็ดี ให้ช่วยดับความทุกข์ร้อนของอาณาประชาราษฎรทั้งปวงก็ดี ถ้าผู้นั้นเชื่อฟังแลรับรองแล้วทำเฉยเสีย มิได้เร่งรัดจัดการตักเตือนให้กระทำกิจราชการ ฤๅพิพากษาความโดยเร็วพลัน ตามกระแสพระบรมราชโองการบังคับก็ดี ถ้ามิได้รับรองเชื่อฟังตามรับสั่งก็ดี ฤๅรับแล้วมิได้เตือนเร่งรัดเอาเนื้อความขึ้นกราบบังคมทูลก็ดี พิพากษาโดยสัตย์ ท่านว่ามันมีความผิดในระวางโทษสเมิดพระราชอาญา ฯ

๏ มาตรา ๑๒๑ ถ้าข้าราชการใดได้รับกระแสพระบรมราชบัญชาการตั้งไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม แล้วออกไปบังคับกิจราชการนั้นให้เปนไปประการใดก็ดี เอาความผิดเปนถูกก็ดี เอาที่ถูกนั้นมาเปนผิดก็ดี ความน้อยเปนมาก ๆ เปนน้อยในประการใด ๆ ก็ดี ให้ผิดกันกับพระราชบัญญัติก็ดี พิพากษาโดยสัตย์ ท่านว่าผู้นั้นกระทำความผิดในถานสเมิดพระราชอาญาโดยพระราชกฤษฎีกาบัญญัติไว้ ฯ

๏ มาตรา ๑๖๒ ถ้าเจ้าพนักงานพระแสง เชิญพระแสงตามเสด็จไม่มีฝักก็ดี ฤๅทำให้หลุดหายไปก็ดี เวลาเสด็จทรงเรียกให้เอาพระแสงมาถวาย เสด็จพอพระราชหฤไทยรับด้วยพระหัตถ์ ฤๅผู้อื่นรับก็ดี ท่านว่ามันมีความผิดถานลเมิดพระราชอาญา ให้ต้องโทษใน ๓ สถาน ๆ ๑ ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรเสีย อีกสถาน ๑ ให้เอาตัวไปคุมขังไว้ อีกสถาน ๑ ให้ภาคทัณฑ์โทษนั้นไว้ก่อน ฯ

๏ มาตรา ๑๖๓ ถ้าเสนาบดีฤๅข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ข้างในข้างนอกจัดการแต่งตั้งพนักงานซึ่งเปนพรรคพวกลูกหลานญาติพี่น้องใกล้ชิดมิตรสหาย กระทำอุบายกลคิดใช้ให้ไปเปนหัวน่าจัดการในเกาะใดตำบลใด ฤๅด่านแห่งใดก็ดี ฤๅในน่านน้ำท่าใด ๆ ก็ดี เปนหัวน่าจัดการภาษีอากร ชักเอาภาษีอากรจากราษฎรในหมู่ใดฤๅตำบลใดก็ดี เอามาเปนอาณาประโยชน์ของตนเองก็ดี พิพากษาโดยสัตย์ท่านว่ามันมีความผิดในถานฉ้อราษฎร์บังหลวง ท่านว่ามันต้องโทษในถานลเมิดพระราชอาญา ให้เอาทรัพย์ที่มันชักเอาภาษีอากรจากอาณาประชาราษฎรนั้นมาผูกคอมัน แล้วเดินตระเวนประจานป่าวร้องบอกกล่าวมิให้คนอื่นเอาเยี่ยงอย่างต่อไป แล้วลงพระราชอาญาปรับมันเอา ๒ คูณ ฯ

๏ มาตรา ๑๖๔ ถ้าผู้ใดบังอาจลักฝังขุดต้นไม้ตัดกิ่งไม้ที่ท่านไว้เปนหลักจาฤกพระนครก็ดี ฤๅลักขุดเอาแผ่นศิลาขาดกับไม้หลักจาฤกพระนครก็ดี ถ้ามันพังผ่าเผาทำลายไปก็ดี ฤๅมันลักพังขุดไม้หลักอิฐปูนศิลาที่ท่านก่อเปนวังกำแพงฤๅเปนค่ายเสมาก็ดี ฤๅมัน

ลักขุดพังทำลายเกยแก้วพลับพลาสรรพพระราชทรัพย์ของหลวงก็ดี ถ้าเจ้าพนักงานกรมพระนครบาลจับตัวได้ พิพากษาโดยสัตย์ ท่านว่ามันมีความผิดในระวางโทษ ๓ สถาน ๆ ๑ ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรมันเสีย แล้วให้ริบราชบาทว์ อีกสถาน ๑ ให้ลงพระราชอาญาโบยด้วยลวดหนัง ๕๐ ขวับ อีกสถาน ๑ ให้ตัดแขนตัดเท้ามันเสีย อีกสถาน ๑ ให้ปรับมันเอา ๔ คูณ แล้วให้กระทำการนั้นใช้หลวง ฯ

๏ มาตรา ๑๖๕ ถ้าพระมหากระษัตริย์ขัตยวงษ์เสด็จทรงพระราชดำเนินโดยชลวิถีทางเรือพระที่นั่ง ว่าจะไปในทิศานุทิศใด ๆ ก็ดี ถ้าเปนการเวลาควรจะเสด็จทรงพระราชดำเนินไป บรรดาข้าทูลลอองธุลีพระบาททีตามเสด็จนั้น ให้ขุนดาบขุนเรือคุมเรือซ้ายเรือขวา เรือทวารเรือช่างออกน่าตรวจตราป้องกันรักษา ดูแลจอดให้เปนระเบียบกันอยู่ตามลำดับซ้ายขวาน่าหลัง ตรวจตรารักษาดูเรือแจวเรือพายเข้าออกไปมา ถ้ามีเรือโจรศัตรูผู้ร้าย ฤๅเรือคนเมาฤๅบ้าเสียจริตมันแจวพายไปมาก็ดี ถ้ามีเรือแจวฤๅเรือพายเข้าไปถวายสิ่งของฤๅมีฎีการ้องทุกข์ศุขประการใดก็ดี ถ้าเข้ามาตรงน่า เรือทวารฤๅเรือกลาโหม มหาดไทย ขุนดาบ ขุนตำรวจ ถ้าเห็นเข้ามาจวนถึงเรือช่างเรือลาดตระเวนโบกธงให้ออกฤๅหยุดอยู่ แล้วให้ตรวจตราซักถามห้ามปราม ถ้าไม่ฟังไม่หยุดตามบังคับบัญชา ให้ขว้างด้วยก้อนอิฐดินก้อนหินฤๅท่อนไม้ฤๅด้วยดาบ ถ้ามันไม่ฟังไม่หยุด ให้เจ้าพนักงานโจนน้ำไปผลักออกเสีย ถ้าพระองค์เสด็จทรงทัศนาการเห็น แล้วเสด็จออกพระสุรสีหนาทดำรัสเรียกหา ให้ข้าราชการทั้ง

ป่วงเอาเรือบำเรอออกไปรับให้เข้ามา ถ้าเห็นมีเรือแปลกปลอมฤๅเปน เรือโจรศัตรูผู้ร้ายเข้าไป ถ้าเรือเจ้าพนักงานใดฤๅกรมใด ๆ ก็ดี มิได้ห้ามปรามประการใดก็ดี ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรมันเสีย แล้วให้ริบทรัพย์สมบัติมันโดยพระอัยการ ส่วนเรือที่เข้าไปนั้น ถ้าเปนเรือโจรฤๅศัตรูผู้ร้าย ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรเสียด้วย ถ้าเปนเรือคนเมาฤๅคนบ้าเสียจริต ให้ลงพระราชอาญาโบยผู้รักษาการมิได้ตรวจตราห้ามปรามนั้น ๓๐ ขวับ แล้วให้โบยมันคนเมาฤๅคนเสียจริตนั้น ๑๕ ขวับ ถ้าเรือนั้นเปนเรือพ่อค้าซื้อขายฤๅเปนเรือผู้ที่นำฎีกาเข้ามาถวายก็ดี ฤๅเรือที่นำเอาสิ่งของเข้ามาถวายเหล่านี้ ท่านให้ปรานีลดหย่อนผ่อนโทษให้มัน เพราะมันเปนคนโง่เขลาไม่รู้กฎหมายข้อบังคับสำหรับบ้านเมือง เข้ามาโดยความซื่อสัตย์ ฯ

๏ มาตรา ๑๖๖ ถ้าพระองค์เสด็จทรงพระราชดำเนินโดยเรือพระที่นั่ง แล้วบังเกิดมีลมพายุใหญ่ขึ้น เรือพระที่นั่งทรงทนทานลมพายุไม่ไหว ให้เอาเรือการลำใหญ่เข้ามาเทียบป้องกันคอยรับ ถ้าเรือการนั้นเข้ามาเทียบแอบข้างคอยรับป้องกันไม่ได้ ให้เอาเรือช่างลำใหญ่เข้ามาช่วยป้องกัน ถ้าเรือช่างเรือการป้องกันไม่ได้ ให้เอาเรือทวารเข้ามาช่วยป้องกันอีก ถ้าเรือทั้ง ๓ ลำนั้นช่วยป้องกันรับไม่ได้ ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรมันเสีย ฯ

๏ มาตรา ๑๖๗ ถ้าเสด็จประทับอยู่ณพระที่นั่ง ถ้าสมเด็จพระราชบุตรา สมเด็จพระราชบุตรี ฤๅพระราชกุมาร พระราชภาคิไนย

ฤๅพระราชนัดดา มีกิจธุระจะเข้าไปเฝ้า ถ้าแจวพายเรือไปถึงเรือทวาร นั้น ให้เจ้าพนักงานโบกธงให้หยุดเสียก่อน ถ้ามิได้เชื่อฟังให้เอา ก้อนอิฐก้อนหินฤๅท่อนไม้ขว้าง ถ้ายังไม่เชื่อฟังอีกให้พุ่งไปด้วยหอก ฤๅดาบก็ตาม ถ้าพระองค์ทรงทอดพระเนตรเห็นแล้ว มีพระราชโอง การดำรัสให้หาตัวเข้ามา จึ่งให้เจ้าพนักงานเอาเรือทวารใหญ่ออกไปรับ อย่าให้เอาเรือของตนนั้นเข้ามาเลยเปนอันขาด เวลาเข้ามาถึงแล้วให้ นั่งกรายถวายบังคมแล้วให้นั่งเฝ้าอยู่ในที่ข้างหนึ่ง แล้วขุนตำรวจนั่ง เฝ้าในระหว่างกลางคอยป้องกันดูแล ถ้าขึ้นไปบนเรือพระที่นั่งเสด็จ ประทับก็ดี ให้ขุนตำรวจห้ามปราม ถ้าไม่ฟังขึ้นแต่เข้าไปเองก็ดี ถ้าเจ้าพนักงานคนใดเห็นแล้วมิได้ห้ามปรามก็ดี ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรมันเสีย ถ้าทรงพระเมตตาโปรด ไม่ให้ประหารชีวิตร ให้ลงพระราชอาญาโบยด้วยลวดหนัง ๕๐ ขวับ แล้วเอาตัวไปคุมขังไว้อีก ๓ เดือน แล้วจึงให้พ้นโทษไป ฯ

๑ มาตรา ๑๖๘ ถ้าออกญาพระยาพระหลวงขุนหมื่นมุลนาย บรรดาที่ลงในเรือพระที่นั่งนั้น ถ้ายังไม่ทันถึงที่จะจอดเรือ แล้วจอด โดยอำเภอใจของตนเอง ผิดท่าเรือที่เคยจอด ท่านว่าโทษของมันถึง ประหารชีวิตร ถ้าทรงพระเมตตาโปรดมิให้ประหารชีวิตร ให้ลง พระราชอาญาโบยแล้วเอาตัวไปขังไว้อีก ๓ เดือน ฯ

๑ มาตรา ๑๖๙ ถ้าคนทั้งปวง บรรดาที่แจวพายเรือพระที่นั่ง ถ้าถึงที่จอดเรือประทับอยู่แล้ว ไม่มีสพานจะเดินขึ้นไป ให้ลงลุยน้ำ ขึ้นไปบนบก ถ้าผู้ใดยังค้างอยู่บนเรือพระที่นั่ง ท่านว่ามันมีความผิด

ให้ลงพระราชอาญาโบย ๓๐ ขวัษ ถ้าพระสนมฤๅเจ้าจอมฝ่ายในอยู่นั้น ด้วยแล้ว บรรดาคนที่แจวเรือพระที่นั่งไม่ลงว่ายน้ำไปขึ้นยกก็ดี หลบหลีกอยู่บนเรือพระที่นั่งก็ดี ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรมันเสีย ถ้าทอดสมออยู่กลางแม่น้ำฤๅกลางบึง กลางหนองใด ๆ ก็ดี ตามแต่จะทรงพระกรุณาโปรดอภัยโทษให้ ฯ

๏ มาตรา ๑๗๐ บรรดาที่แจวพายเรือเทียบพระที่นั่ง ถ้ามีทั้งพระสนมกรมการลงไปด้วย ถ้าเรือเทียบพระที่นั่งล่ม ให้คนแจวเรือเทียบนั้นลงว่ายน้ำหนี ถ้าอยู่บนเรือฤๅเกาะเรือแอบอยู่ ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรมันเสีย ฯ

๏ มาตรา ๑๗๑ ถ้าเรือเทียบพระที่นั่งล่มก็ดี เจ้านายฝ่ายในตกน้ำก็ดี ให้เจ้าพนักงานยกหลักทอดสมอแล้วทิ้งลูกมะพร้าวใหญ่ลงไปให้จับให้เกาะ ตามแต่จับได้ฤๅมิได้ ห้ามมิให้ (ช่วยด้วยตนเอง) แต่ถ้าช่วยเอาตัวรอดขึ้นมาได้ ท่านว่ามันผู้ช่วยนั้น มีความผิดโทษถึงประหารชีวิตร ถ้าผู้ทิ้งลูกมะพร้าวให้จับเกาะว่ายน้ำขึ้นมาได้ ท่านพระราชทานเงินให้ ๑๐ ตำลึง กับทั้งขันทองคำหนึ่งใบเปนรางวัลความชอบ ฯ

๏ มาตรา ๑๗๒ ถ้าเรือเทียบพระที่นั่งขวาล่มก็ดี เรือพ่วงน่าเรือรองล่มก็ดี ห้ามมิให้เอามะพร้าวใหญ่จากเรือพระที่นั่งทิ้งให้เลย ถ้าเอามะพร้าวใหญ่จากเรือพระที่นั่งทิ้งไปให้ก็ดี พวกเรือล่มเกาะจับเรือพระที่นั่งก็ดี ท่านว่ามันมีความผิดโทษถึงประหารชีวิตร ฯ

๏ มาตรา ๑๗๓ ถ้าเสดจทรงพระราชดำเนินโดยทางชลมารค มีกระบวนแห่โดยระเบียบ แล้วมีเรือใด ๆ แจวพายฤๅใช้ใบถ่อตัดน่าเรือพระที่นั่งก็ดี ถ้าเปนเรือข้าราชการตามเสดจ ลัดแหลมไปตักสกัดก็ดี ถ้าแจวพายใช้ใบถ่อผ่ากลางขึ้นล่องก็ดี ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรมันเสีย ฯ

๏ มาตรา ๑๗๔ ถ้าเรือพระสนมกรมการ บรรดาข้างในแจวพายโดยทุ่งเลี้ยวลัดรีบตามเสดจก็ดี ถ้าเรือผู้ใดแจวพายให้โดนประทะแจวพายเรือข้างในก็ดี มันแจวพายขึ้นให้เทียบเคียงคู่กันกับเรือข้างในก็ดี ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรมันเสีย ถ้าเรือบรรดาพระสนมกรมการฝ่ายในถึงล่มจม ท่านว่ามันมีความผิด ให้ประหารชีวิตรแล้วริบราชบาทว์ด้วย ฯ

๏ มาตรา ๑๗๕ ถ้าเสดจทรงพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งน้อยเปนเรือพระที่นั่งสำปั้นก็ดี เสดจลงเรือพระที่นั่งน้อยประพาศในสระแก้วก็ดี ฤๅสระสรงในพระราชวังก็ดี ให้ออกญาพระยาเทพอรชุนลงถือท้าย ถ้าคนอื่นลงถือท้าย ท่านว่ามันผู้ลงนั้นมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาโบย ๓๐ ขวับ ฯ

๏ มาตรา ๑๗๖ ถ้าพระองค์เสดจด้วยเรือพระที่นั่งน้อย เสดจไปประพาศไพร ให้ขุนสนมหลวงถือพยุหบาตร ให้หลวงราชเสวกมหาดเล็กเปนผู้ลงไปตามเสดจ นอกจากนั้นลงไป ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาโบย ๑๕ ขวับ ฯ

๏ มาตรา ๑๗๗ ถ้าเสดจลงเรือพระที่นั่งน้อยด้วยพระสนมกรมการฝ่ายใน ถ้าจะลงได้แต่หลวงราชเสวกมหาดเล็ก เปนพนักงาน

กำกับไปด้วย นอกจากนั้นลงไป ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรมันเสีย ฯ

๏ มาตรา ๑๗๘ ถ้าเสด็จทรงประทับยนหลังม้าพระที่นั่ง แล้วดำรัสสั่งให้ขี่ช้างขับไล่ม้าพระที่นั่งทรงนั้น ให้ขุนหมื่นเจ้าพนักงานช้างกระทำคาไส่ตัวเองถวายโทษ แล้วให้กราบบังคมทูลว่ากำลังของช้างแรงกว่ากำลังมือ จะสับพื้นเท่าใดก็ไม่ชะนะกำลังช้าง ถ้ามิได้เชื่อฟังขืนรับสั่งบังคับให้ขับไล่ ถ้าขับไล่ตามพระราชโองการรับสั่งบังคับนั้นแต่อย่าให้ใกล้นัก ให้พอสมควร ถ้าขับไล่จนให้เสียการฤาเสียม้าพระที่นั่งก็ดี ฤๅให้พระองค์เสด็จตกจากม้าพระที่นั่งก็ดี ท่านว่ามันมีความผิดโทษถึงประหารชีวิตร แลให้ริบราชบาทว์ด้วย ฯ

๏ มาตรา ๑๗๙ ถ้าเสด็จประทับยนหลังม้าพระที่นั่ง ให้ขุนหมื่นกรมม้าขี่ม้าตามเสด็จทั้งน่าหลัง ขุนหมื่นกรมตำรวจ นายเวรขี่ม้าเคียงข้างทั้งซ้ายขวา พวกแห่ขี่ม้าตามกระบวนแห่โดยลำดับกัน ถ้าพวกกรมม้าคนใดขาดมิได้เข้ากระบวนแห่ตามเสด็จ ท่านว่ามันมีความผิดให้ลงพระราชอาญาโบย ๑๕ ขวับ แล้วให้เอาตัวคุมขังไว้อีกมีกำหนด ๑ เดือน แลถอดทั้งยศถาบันดาศักดินั้นเสียด้วย ฯ

๏ มาตรา ๑๘๐ ถ้าเสด็จทรงม้าพระที่นั่งประพาศในเวลาค่ำคืนก็ดี ให้ขุนหมื่นกรมม้าถือบังเหียนม้าพระที่นั่ง ให้จุดเทียนได้ตำรวจถือนำน่า แลตามหลังซ้ายขวา มีหอกดาบถือตามเสด็จ ให้มีม้าเดินลาดตระเวนตรวจข้างน่า ร้องห้ามปรามตามมรคา ถ้าผิดพลั้งประการใด ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาแล้วเอาตัวคุมขังไว้อีก ๓ วัน จึงให้พ้นโทษไป ฯ

๏ มาตรา ๑๘๑ ถ้าเสดจทรงม้าพระที่นั่งไปประพาศในสวนสนามสำราญพระราชหฤไทยตีคลีในที่ใด ผู้ใดรับคลีนั้น อย่าให้ตีสกัดน่าพระที่นั่ง ถ้าขี่ม้าขี่ขับตีคลี อย่าขับม้าขึ้นให้เสมอเทียม ศีศะม้านั้นให้อยู่เสมอหางม้าพระที่นั่ง ถ้าขี่ขับให้เทียมเสมอฤาสกัดน่าม้าพระที่นั่ง ท่านว่ามันมีความผิด โทษนั้นถึงประหารชีวิตร ฯ

๏ มาตรา ๑๘๒ ถ้าผู้ใดตีคลีพลาดตกกระเด็นไปถูกคลีนั้นไปถูกเสดจ ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาโบย ๓๐ ขวับ ถ้าตีคลีนั้นมีไชยชะนะเสดจ ท่านพระราชทานเงิน ๑ ตำลึงเปนรางวัล ฯ

๏ มาตรา ๑๘๓ ถ้าเสดจทรงประทับพระที่นั่งคเชนทรก็ดี ประทับพระที่นั่งพระราชรถก็ดี ประทับพระที่นั่งพระราชยานก็ดี พระที่นั่งอย่างใด ๆ ก็ดี พระที่นั่งที่เสดจมิได้ประทับนั้น ให้แต่งเครื่องครบประดับจูงตามเสดจ ถ้าผู้ใดขึ้นนั่งบนพระที่นั่ง ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรมันเสีย ฯ

๏ มาตรา ๑๘๔ ถ้าผู้ใดด่าแช่งโคกระบือช้างม้าพระที่นั่ง ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาตัดริมฝีปากมันเสีย ถ้าผู้ใดบังอาจยิงแทงฟันขว้างโคกระบือช้างม้าพระที่นั่ง ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาตัดแขนมันเสีย ฯ

๏ มาตรา ๑๘๕ ถ้าผู้ใดด่าแช่งสรรพสัตว์ที่หลวงมีความกรุณาแล้วมีพระบรมราชโองการรับสั่งให้เลี้ยงรักษาไว้ ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาผ่าปากมันผู้แช่งด่านั้นเสีย ถ้าถึงตีฟันแทงยิงสัตว์นั้น ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาตัดแขนมันเสีย ถ้า

กระทำสัตว์ให้ถึงแก่ความตาย ท่านให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตร มันเสีย ๆ

๏ มาตรา ๑๘๖ ถ้าเสด็จประทับพระที่นั่งช้างม้ารถ คนทั้งปวง บรรดาที่ขี่ม้าไปม่ากระทำให้ม้าพระที่นั่งตื่น ฤาขี่สกัดน่าพระที่นั่งก็ดี ขี่สกัดน่าตัดตอนพระแม่นางฤาเจ้าจอมใด ๆ ก็ดี ขี่ให้เคียงช้างก็ดี ฤา มันปล่อยให้ม้าวิ่งไปเหยียบคนในกระบวนแห่ให้ถึงพิการก็ดี พิพากษา โดยสัตย์ ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตร มันเสีย ๆ

๏ มาตรา ๑๘๗ ถ้าโคกระบือช้างม้าบรรทุกเสบียงอาหาร เครื่อง ประดับลูกดินปืน ถ้ามันตื่นหลุดไปในกระบวนพยุหยาตรา ควาญช้าง ก็ตกกระเด็นออกไป ถ้าผู้ใดเอาใจใส่ช่วยจับตัวได้ ช้างออกกระบวน แห่ ให้ควาญช้างเสียเงินบำเหน็จรางวัลให้ผู้จับ ๑๘ ตำลึง ถ้าจับได้ ในกระบวนแห่ ให้เสียเงินรางวัล ๑๒ ตำลึง ถ้าจับได้แต่สัตว์ สิ่งของ เสียหายไป ฤาเก็บได้แต่สิ่งของ สัตว์นั้นไม่ได้ก็ดี ให้เสียเงินบำเหน็จ แต่กึ่งหนึ่ง ถ้าตามไปจับได้ข้างนอกข้างในก็ดี ฤาเพียงแต่ตื่น ควาญช้าง ยังติดอยู่บนหลัง ถ้าผู้ใดมาช่วยแก้ไขมิให้มันวิ่งหนีไปได้นั้น ให้ควาญ รักษาช้างเสียบำเหน็จรางวัลให้เขา เหล้า ๑ ขวด ผ้าขาว ๕ ศอก ตอบ แทนคุณให้แก่ผู้มาช่วยนั้น ๆ

๏ มาตรา ๑๘๘ ถ้าผู้ใดขี่ช้างในกระบวนแห่เสด็จทรงพระราช ดำเนิน ท่านให้ระมัดระวังจงหนัก อย่าได้มีความประมาท ท่านให้ขึ้น ขี่คอช้างเอาเท้าทั้งสองข้างขนคร่อมคอช้างให้แน่น มือถือขอเหล็ก

พื้นกดคือศะอย่าให้ห่าง ถ้ามิได้เอาขอเหล็กพื้นกดคือศะช้าง ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาโบย ๑๕ ขวัข ถ้าขึ้นขี่ห้อยเท้าข้างหนึ่ง ยกเท้าข้างหนึ่งชันเข่าขึ้น ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาตัดเท้าที่มันยกขึ้นชันนั้นเสีย ถ้าขึ้นขี่ม้าแล้วมิได้ถือบังเหียน ขี่โคกระบือแล้วมิได้ถือเชือกก็ดี ท่านให้ลงพระราชอาญาตัดข้อมือมันเสียทั้งซ้ายขวา ฯ

๏ มาตรา ๑๘๙ ถ้าผู้ใดขึ้นขี่คอช้างพระที่นั่งก็ดี ฤๅขึ้นขี่คอช้างสำหรับพระแม่นาง พระสนมกรมการก็ดี ให้ตั้งใจรักษาระมัดระวังให้จงหนัก อย่าได้มีความเลินเล่อประมาทเลย ถ้าไม่ระมัดระวังให้ช้างนั้นแหกออกไปจากกระบวนแห่ตัวก็ตกกระเด็นไป ท่านว่ามันควาญช้างนั้นมีความผิดโทษถึงประหารชีวิตร ถ้าควาญช้างนั้นยังอยู่บนคอช้าง แต่ขอเหล็กนั้นหักก็ดีหลุดก็ดี ช้างสลัดกูบนั้นหลุดลงมาก็ดี เชือกรัดนั้นขาดก็ดี ท่านว่าควาญช้างนั้นมีความผิดโทษถึงประหารชีวิตร ถ้าควาญช้างยังติดอยู่บนคอ ขอเหล็กนั้นก็ยังติดมืออยู่ จะสับพื้นเท่าใดมิได้ชะนะกำลังของสัตว์ตัวใหญ่นั้น ส่วนโทษของควาญช้างนั้น แล้วแต่พระบาทสมเด็จพระนโรดม ฯ ทรงพระเมตตาโปรดประการใด ๆ ก็ได้ ฯ

๏ มาตรา ๑๙๐ ถ้าผู้ใดขึ้นขี่ช้างม้าโคกระบือ ตามเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนแห่ไปก็ดี ให้เจ้าพนักงานห้ามปรามบังคับให้ระมัดระวังดูแลโคกระบือช้างม้า ถ้ามิได้ระมัดระวังปละปล่อยให้มันแตกตื่นกระจัดกระจายวุ่นวาย ตลอดถึงที่นั่งพระอรรคมเหษีก็ดี พระ

แม่นาง พระนาง ฤๅพระสนมกรมการก็ดี ท่านว่ามันควาญช้างนั้นมีความผิดโทษถึงประหารชีวิตร ถ้าถึงยานุมาศเสด็จเจ้านายทุกพระองค์ อรรคเสนาจตุสดมภ์ ท่านว่ามันควาญช้างนั้น มีความผิดถานกระทำให้ช้างม้าแตกตื่น ให้ลงพระราชอาญาโบย ๙๐ ขวัย แล้วให้เอาตัวมันไปจำคุกไว้มีกำหนด ๑๒ เดือน ถ้าช้างนั้นกระทำอันตรายแก่เสลี่ยงชั้นข้าราชการ ที่มียันดาศักดินาตั้งแต่เก้าพันลงมาถึงหกพัน ท่านว่าควาญช้างนั้นกระทำความผิดถานกระทำให้ช้างม้าแตกตื่น ท่านให้ลงพระราชอาญาโบย ๖๐ ขวัย แล้วให้เอาตัวไปจำคุก ๖ เดือน ถ้ากระทำอันตรายข้าราชการที่มีศักดินาตั้งห้าพันลงมาถึงหนึ่งพัน ท่านว่ามันควาญช้างนั้นกระทำความผิดถานกระทำให้ช้างม้าแตกตื่น ให้ลงพระราชอาญาโบย ๓๐ ขวัย แล้วให้เอาตัวมันไปจำคุกไว้อีก ๓ เดือน แล้วจึงเอาตัวมันเข้าเปนผู้สำหรับฝึกหัดช้างม้าโคกระบือหลวง มันฝึกหัดให้เรียบร้อยต่อไป ถ้าช้างม้าโคกระบือที่แตกตื่นไปเหยียบย่ำกระทำอันตรายเขานั้น ถ้าเปนวัวควายช้างม้าของราษฎรบ้างเกณฑ์ขอยืมเขามาใช้บ้าง ควาญช้างนั้นได้บอกกล่าวว่าสัตว์ตัวนั้นมันดุร้ายแล้วขืนเอาเข้าไปในกระบวน ถ้ามันแตกตื่นดุร้ายเหมือนคำเขาบอก ท่านว่าความผิดนั้นถึงพนักงานเจ้ากระทรวงฤๅเจ้ากรม กะเกณฑ์เอาสัตว์ดุร้ายเข้ามาโดยพระอัยการ ส่วนควาญนั้น เพราะเขาได้บอกกล่าวแล้ว ไม่ต้องรับโทษอย่างใด ๆ เลย ฯ

๏ มาตรา ๑๙๑ ถ้าพนักงานสำหรับตกแต่งช้างพระที่นั่งก็ดี ฤๅแต่งช้างพระที่นั่งสมเด็จพระราชบิดา สมเด็จพระราชมารดาก็ดี แต่ง

ช้างพระเชษฐา พระอนุชา พระราชบุตร กับเสด็จเจ้านายทุกพระองค์ ฤๅสำหรับแต่งเครื่องประดับช้างพระสนมกรมการผู้ใหญ่ผู้เถ้า บรรดามีในกระบวนแห่นั้นก็ดี ฤๅช้างที่บรรทุกเสบียงอาหารเครื่องประดับทรัพย์สมบัติก็ดี ถ้ามิได้ตรวจตราดูแล ปล่อยให้เชือกสำหรับผูกรัดนั้นขาดหลุด ฤๅช้างพระที่นั่งนั้นตะแคงหงายลง ให้เสด็จตกลงมาก็ดี ฤๅกระทำให้เสด็จเจ้านายทุกพระองค์ตกก็ดี ฤๅพระสนมกรมการใดก็ดี ให้เสียหายเสบียงอาหารเครื่องประดับสำหรับรบพุ่งกันบ้านเมืองก็ดี ท่านว่ามันมีความผิด ควรให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตรมันเสีย อย่าให้คนทั้งปวงเอาเยี่ยงอย่างต่อไป ฯ

๏ มาตรา ๑๙๒ ถ้าเจ้าพนักงานเอาช้างตกมันฤๅช้างอย่างใด ๆ ก็ดี ฤๅเอาม้าเอาโคกระบือก็ดี ที่ดุร้ายไปถวายให้เสด็จขึ้นประทับก็ดี ฤๅส่งพระแม่นาง พระนาง พระสนมกรมการใด ๆ ก็ดี ถ้ามันแตกตื่นนำพาหนี ท่านว่าพนักงานผู้ถวายฤๅส่งนั้นมีโทษผิด ให้เอาตัวมันไปจำคุกไว้ใช้ให้มันกระทำการงานมีกำหนด ๕ ปี ถ้าช้างนั้นมันแตกตื่นจนเชือกที่ผูกรัดกูบนั้นขาดหลุดตกก็ดี ฤๅกระทำให้หนังเชือกเครื่องประดับรถขาดหักพังก็ดี ท่านว่ามันเจ้าพนักงานผู้จัดการนั้นต้องโทษถึงประหารชีวิตร ฯ

๏ มาตรา ๑๙๓ ถ้าเจ้าพนักงานแต่งเครื่อง ฤๅพนักงานผูกช้างพระที่นั่งให้ปลอกหลุดจากเท้าก็ดี ฤๅผูกบังเหียนม้าพระที่นั่งให้หลุดก็ดี ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาโบย ๕๐ ขวับ ถ้าเชือกผูกรัดกูบบังเหียนม้าพระที่นั่งสมเด็จพระบิดามารดา อรรคมเหษี หลุดก็ดี

ท่านว่ามันผู้แต่งผูกเครื่องนั้นมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาโบย ๓๐ ขวัญ ถ้าเชือกผูกรัดกูบยังเหียนม้าพระแม่นาง พระสนม นั้นหลุด ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาโบย ๒๐ ขวัญ ถ้าเชือกผูกรัดกูบยังเหียนม้ากรมการผู้ใหญ่ผู้เถ้าฝ่ายในหลุด ท่านว่ามันผู้แต่งเครื่องผูกนั้น มีความผิดให้ลงพระราชอาญาโบย ๑๕ ขวัญ ตามสมควรแก่โทษานุโทษของตน ฯ

